

ТИЖНЕВИЙ ЖУРНАЛ ПО-УКРАЇНСЬКИ

№ 8 (711) 18 КВІТНЯ 2024

Україна

**“НАВІТЬ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ
ЕКСПЛУАТУВАТИ ЗАЕС
БУДЕ НЕМОЖЛИВО”**

Ольга КОШАРНА, експертка з питань ядерної енергетики

Сміливість діяти

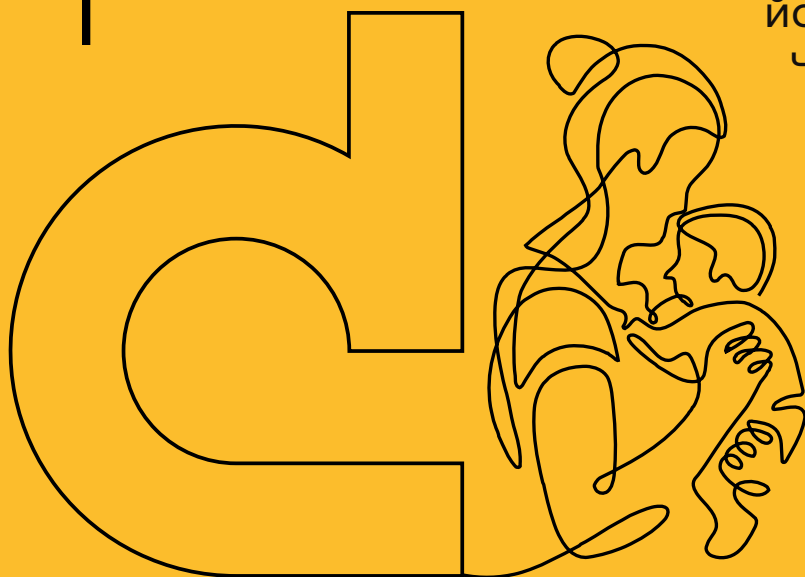
уміння протистояти страху та
йти на виправданий ризик задля
досягнення визначеної мети,
попри небезпеки та труднощі

*скануйте камерою та читайте
спецпроект на сайті

Дбати

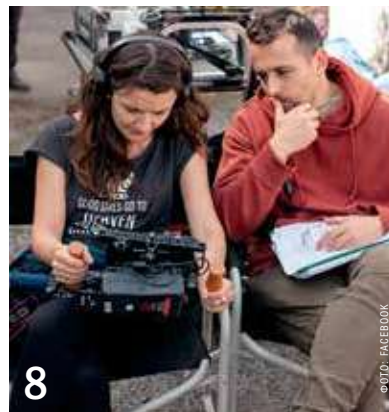
це комплекс дій щодо
якогось об'єкта, націлених на
його благополуччя; увага до
чиїхось потреб; піклування
про когось

Зміст

ПОДІЇ

- 8 **”ГОЛОВНИЙ ГЕРОЙ – ЦЕ ТОЙ УЧОРАШНІЙ ХЛОПЧИК, ЯКИЙ ДУМАВ, ЩО ЙОМУ НІКОЛИ НЕ ДОВЕДЕТЬСЯ ВЗЯТИ В РУКИ ЗБРОЮ”**
текст: Ілля ПРОКОПЕНКО

ОЦІНКИ

- 16 **МЕРСЬКІ СТАТКИ**
текст: Тетяна РИХТУН
- 22 **ЧЛЕНСТВО В ЄВРОСОЮЗІ ТА НАТО – ЦЕ НЕ ПРИЗ ЗА ПЕРЕМОГУ НАД ЗЛОМ, А НАСЛІДОК ВИКОНАННЯ РЕФОРМ**
Валерій ПЕКАР, підприємець, викладач Києво-Могилянської бізнес-школи
- 28 **”ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА СПОВІЛЬНИЛА РОЗВИТОК АТОМНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ НА ДВАДЦЯТЬ РОКІВ”**
Ольга КОШАРНА, експертка з питань ядерної енергетики та ядерної безпеки
- 34 **”УКРАЇНА ВТРАТИЛА МАЙЖЕ СОРОК ВІДСОТКІВ ЗАПАСІВ ПРІСНОЇ ВОДИ**
підготувала Тетяна ІВАНЧЕНКО
- 36 **”МРІЇ МАЮТЬ БУТИ СМІЛИВІ, А КРОКИ ДО ЇХ ВТИЛЕННЯ – ВПЕВНЕНІ”**
Дмитро ЛАЗУТКІН, поет, військовий

ЛЮДИ ТА РЕЧІ

- 40 **”БАЧИТИ СМЕРТЬ НЕ СТРАШНО – ВАЖКО ПЕРЕЖИВАТИ ЗАГИБЕЛЬ ВСЕСВІТУ, ДО ЯКОГО ДОТОРКНУВСЯ”**
Олена СОКОЛІК, санітарний інструктор
- 44 **”ГУРКІТ ПОЧАВ СТИХАТИ, І Я ПОБАЧИЛА, ЯК ЗІ СХОДУ ЛЕТЯТЬ СОТНІ ЛЕЛЕК”**
Галина ТВЕРДОЛА, майстриня декоративно-прикладного мистецтва
- 48 **ПОСТАНОВА СКАСОВУВАЛА ПРАВО КОЗАКІВ ОБИРАТИ СОБІ ГЕТЬМАНА**
текст: Вікторія ВІТРЯК, Роман МАЛЕНКОВ

Засновник і видавець ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "ВИДАВНИЧА КОМПАНІЯ "НОВА ІНФОРМАЦІЯ"

Офіційна назва друкованого медіа: "Країна"

Порядковий номер випуску: 08(711)

Дата виходу: 18 квітня 2024 року

В.о. шеф-редактора Оксана Снігур

Юридичний партнер адвокат Дмитро Гугін

Поштова адреса: Україна, а/с 22, м. Київ, 03067

Адреса електронної пошти office@gnu.ua

Телефон (044) 496 86 54

Тираж номера 10 200

Передплатний індекс 37278

Ідентифікатор друкованого медіа в реєстрі R30-02723

рубрики "пропозиція", "подія", "компанія", "турбота",

"поради" і "конкурс" публікуються на правах реклами.

Відповідальність за зміст реклами несе рекламодавець

обкладинка: Ганна Нароніна

**Шановні читачі! Звертаємо вашу увагу,
що наступний випуск журналу вийде 16 травня 2024 року**

Найцікавіші події травня

3, 4, 25 ТРАВНЯ

– Це історія про диктатора й тих, хто дозволив йому стати таким, – каже американський драматург і режисер, володар театральної премії "Тоні" Річард Нельсон, 73 роки. У Київському театрі на Подолі готує виставу за своєю п'єсою "Тускульські бесіди".

Дія відбувається 45 року до нашої ери після завершення громадянської війни у Стародавньому Римі. Диктатор Юлій Цезар виграв битву при Мунді на Півдні Іспанії проти лояльної сенату армії на чолі із Гнеєм Помпеєм-молодшим. Колишні соратники, сенатори Брут і Кассій отримали помилування. Заколотники збираються в місті Тускул, щоб обговорити життя після поразки, за сюжетом. Світова прем'єра постановки відбулась у Нью-Йорку 2008-го.

– Тоді у Сполучених Штатах Америки був такий настрій, що захотілося дослідити одного з найвідоміших диктаторів і його несподівану смерть, – продовжує Річард Нельсон. – Мене зацікавила не фатальна змова, а те, як розумні й наче порядні люди можуть вірити, що здатні впоратися з тираном. П'єса описує не саме вбивство Цезаря, а літо, що цьому передувало. Ті, хто згодом стане вбивцями, шукають цивілізованих шляхів вирішення проблеми. Герої сподіваються, що зможуть контролювати імператора. Ці персонажі глибокі та складні. Вони злі, розгублені, самокритичні, сповнені тривоги й навіть ненависті до себе.

Коли відбулося повномасштабне вторгнення в Україну, вирішив поставити п'єсу в Києві. Для мене справжній подарунок працювати тут. Саме в такий час мистецтво має цінність і призначення. Створення мистецького продукту у країні, яка зазнає нападу, може бути важливою відповіддю на агресію. Постановка в Україні матиме нові значення та зв'язки із сьо-

годенням. В її основі – серія розмов між Брутом, Кассієм, філософом Цицероном та іншими героями. Але це також діалог із глядачем.

**Прем'єра вистави "Тускульські бесіди",
реж. Річард Нельсон
14:00, 18:00, Київ, Київський драматичний театр
на Подолі, Андріївський узвіз, 206**

3 9 ТРАВНЯ

– Події в харківському будинку "Слово" були репетицією того, що бачимо сьогодні, – говорить режисер Тарас Томенко, 48 років. – У 1930-х під одним дахом зібрали українських геніїв. Знищивши інтелігенцію, радянська влада взялася за село. Коли запрацювала сталінська репресивна машина, стало зрозуміло, що Україну чекає кривавий шлях, який продовжується досі.

Мешканці будинку "Слово" гостро відчували, що відбувається з країною. Так само й у нас було передчуття, що щось станеться. Цим фільмом прагнули попередити. Працювали над ним вісім років. 2013-го з Любов'ю Якимчук почали роботу над сценарієм. Спочатку зробили документальне кіно "Будинок "Слово" як розвідку до написання ігрової стрічки. Драму "Будинок "Слово". Нескінчений роман" знімали в Києві у 2018–2020 роках. Декорації побудували за оригінальними кресленнями будинку архітектора Михайла Дашкевича. Світова прем'єра відбулася на Варшавському кінофестивалі 2021-го. Вихід у прокат приурочено до 13 травня – дня самогубства письменника Миколи Хвильового. Дія розгортається 1933-го в останні два тижні його життя. У сусідніх квартирах мешкають Володимир Сосюра, Лесь Курбас, Павло Тичина, Михайль Семенко, Майк Йогансен та інші митці. Коли до них

Драма "Будинок "Слово". Нескінчений роман" показує життя українських митців у харківському будинку "Слово", побудованому наприкінці 1920-х кооперативом літераторів. У 1933–1938 роках радянська влада репресувала понад 70 мешканців будинку. Багато хто з них належав до літературно-мистецького покоління, названого пізніше Розстріляним відродженням. Фільм режисера Тараса Томенка про ці події вийде у прокат 9 травня

заїжджає нікому не відомий літератор Володимир Акімов, починаються репресії, за сюжетом.

– Стрічку зробили чорно-білою заради одного кривавого кадру, щоб виділити моторошний ефект розстріляного покоління, – продовжує Тарас Томенко. – Під час кастингу, крім зовнішньої схожості з реальними людьми, важило внутрішнє наповнення акторів. Вигаданого антигероя Акімова втілює Дмитро Олійник. Це складна роль мерзотника, який отримав владу, не маючи таланту. Він вирішує долі та стає уособленням зла. Глядачі часто кажуть, що нагадує Путіна. Олійник зовсім на нього не схожий. Але завдяки світлу, ракурсам і наповненню він ніби зіграв Путіна.

Прокат фільму "Будинок "Слово". Нескінчений роман", реж. Тарас Томенко

3 16 ТРАВНЯ

Цивільний, а згодом військовий хірург Сергій 2014 року потрапляє в російський полон на Донеччині. Зазнає приниження і катувань, стає свідком тортур і вбивств українців. Після звільнення за обміном адаптується до мирного життя, відбудовує стосунки з колишньою дружиною та донькою, за сюжетом драми "Відблиск". Фільм режисера, 52-річного Валентина Васяновича, називають неофіційним приквелом його попередньої роботи "Атлантида" про Донбас після перемоги над Росією.

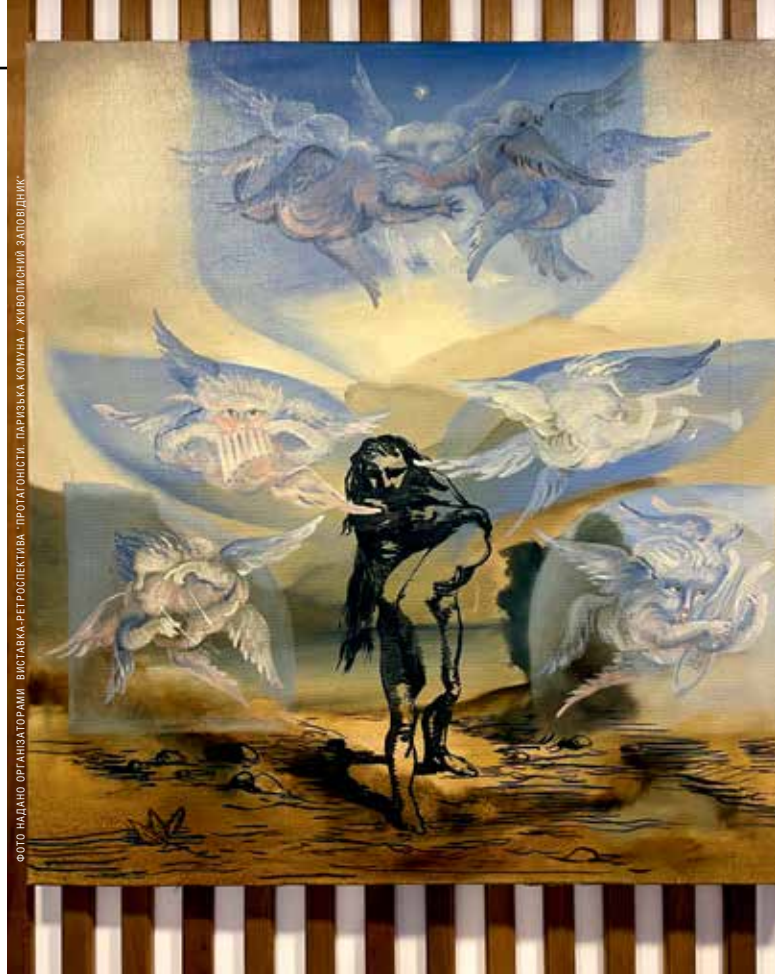
– Героя психологічно знищують. Намагається зрозуміти, чи може взагалі жити з такою травмою і який у цьому сенс. Спостерігаємо, чи вигребе, за що зачепиться, – каже Валентин Васянович. – Історія народилася давно, коли у вікно нашого замиського будинку вдарився голуб і розбився. Моя донька Ніка бачила це. Вирішили поховати птаха. Ситуація наштотхнула на розмови про смерть: що після неї відбувається та чи можна оживити душу й тіло. Я взяв камеру й запропонував доньці зіграти невелику сцену – такий самий епізод згодом увійшов до стрічки. Приблизно тоді ж з'явилася підтверджена інформація про катування в тюрмі бойовиків так званої ДНР "Ізоляція".

Головну роль виконав актор Роман Луцький, 38 років. Фільм знімали 2020-го в Києві, а на тлі додавали кадри Дніпра за вікном. Консультантом був журналіст, колишній бранець "Ізоляції" Станіслав Асєєв. Світова прем'єра відбулася на Венеційському кінофестивалі 2021-го. Вдруге в історії після "Чутливого мільйонера" Кіри Муратової українську стрічку показали в основному конкурсі цього кіноогляду.

Прокат фільму "Відблиск", реж. Валентин Васянович

3 16 ТРАВНЯ ДО 1 ЛИПНЯ

– Київські мистецькі явища "Живописний заповідник" та "Паризька комуна" об'єднують час – 1990-ті. Це було нове незалежне мистецтво без цензури. Водночас багато в чому різняться, – розповідає кураторка й артконсультантка Світлана Старостенко, 37 років. – Художники "Паризької комуні" були зовсім молоді – студенти чи випускники. Вони жили разом у сквоті на вулиці Паризької комуні (нині Михайлівська. – *Країна*). Вели фестивальний, тусовковий спосіб життя. Для них був характерний трансавангард – з алюзіями, іронією, парафразом класичних робіт. Учасниками об'єднання "Живописний заповідник" були переважно люди серед-

Картину "Маленька серенада" розміром 120 на 110 сантиметрів Валерія Трубіна написала олією на полотні 1991 року. Художниця малює в напрямках трансавангарду та неоекспресіонізму. У 1990-х жила і працювала в мистецькому сквоті "Паризька комуна" в Києві. Цей і ще майже 250 творів продемонструють на колективній виставці "Протагоністи. Паризька комуна / Живописний заповідник", яку відкриють 16 травня у столичному Українському домі

нього віку. Кожен мав власний стиль, однак і спільні ідеали та цікавість до безпредметного живопису. Коли йдеться про українську ідентичність, варто говорити не лише про автентичні народні мотиви. Україна – це не тільки наївне мистецтво Марії Примаченко чи переосмислення традиційних образів і сюжетів, як в Аллі Горської. А і сміливий живопис, прогресивні концепції, широкий світогляд сучасних авторів. У 1990-х вони багато експериментували, а сьогодні це найуспішніші художники, картини яких перебувають у найкращих колекціях. За їхніми тогочасними роботами полюють, більшу частину одразу розкупили. Тому на виставці акцентуємо на творах, яких не бачили багато років або й зовсім, бо ті одразу з майстерні потрапляли до приватних збірань. В експозиції покажемо, як зародилося таке мистецтво з початком перебудови у 1986–1987 роках, роботи представників "золотих складів" обох об'єднань, що існували до 1994–1995 років, кола їхнього впливу та подальше відлуння в творчості. Загалом майже 250 творів 40 авторів, серед яких Тіберій Сільваші, Олександр Животков, Анатолій Криволап, Микола Кривенко, Олександр Клименко, Валерія Трубіна та Дмитро Кавсан.

Виставка-ретроспектива "Протагоністи. Паризька комуна / Живописний заповідник" Київ, Національний центр "Український дім", вул. Хрещатик, 2 >

3 16 ТРАВНЯ ДО 1 СЕРПНЯ

– У Гаазі, як і в усьому світі, у другій половині XIX століття митці були вражені картинами французьких імпресіоністів – новими сюжетами, свіжою палітрою, зовсім іншим, ніж в академічному живописі, ставленням до світла, – розповідає заступниця гендиректора Музею Ханенків із науково-дослідної роботи, мистецтвознавиця Олена Живкова, 66 років. – З усіх куточків світу художники потягнулися в Париж, а після повернення додому працювали з натхненням від побаченого. Представники гаазької школи були переважно пейзажисти. Вони писали околиці міста, поля, млини. Також на пленері змальовували людей, які працюють або відпочивають на природі. На виставці представимо майже 30 їхніх робіт. Окремо з наших фондів покажемо "Сутінки на узбережжі" мариніста Гендріка Віллема Месдага, одного з найзірковіших авторів цієї групи.

Чи не вперше продемонструємо, як європейський імпресіонізм вплинув на українських художників того часу. У цій частині експозиції – зірки нашого живопису з різних регіонів. Представник львівської школи Іван Труш, митці одеської школи Михайло Беркос і Микола Алексоматі, Кириак Костанді з Херсона, Петро Левченко з Харкова, Микола Пимоненко та Петро Холодний із Києва. Загалом 12 творів, які наслідують ті самі традиції, що й гаазька школа: люди на лоні природи, мальовничі лани, дозвілля.

Ідея проєкту належить нідерландському колекціонеру та меценатові Віллему Яну Хогстедеру. Відкриття приурочене до Міжнародного дня музеїв. Живопис імпресіонізму – світлий, радісний, щасливий. Спонукає зосередитися на переживанні миттєвостей життя.

Міжнародний виставковий проєкт "Гаага – Київ. Живопис кінця XIX – початку XX століття з родинних колекцій Хогстедерів та Понамарчуків" Київ, Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, вул. Терещенківська, 15–17

17, 19, 21 ТРАВНЯ

– Kyiv Spring Sound є наступником музичного фестивалю "Київська весна", що його проводили в Національній філармонії з 2009 року. Оновлена назва наближає нас до міжнародного контексту. Захід має на меті згуртувати на одній сцені виконавців високого рівня, які під час війни наважилися приїхати в Україну, – говорить музична керівниця Національної філармонії, диригентка Наталка Стець, 33 роки. – У межах фестивалю пройде три концерти, в яких візьмуть участь закордонні гості. Західна класика поєднуватиметься із творами українських композиторів, щоб зіставити нашу та європейську традиції.

17 травня до нас завітає американський піаніст Кевін Кеннер, який спеціалізується на виконанні творів поляка Фридерика Шопена. Виконає його Концерт №1 для фортепіано з оркестром. У програмі цього вечора також прозвучить Сюїта Бориса Лятошинського з музики до театральної постановки "Ромео і Джульєтта", партитуру до якої нещодавно віднайшли. Серед інших гостей – іспанська скрипалька Летисія Морено, яка з 12 років виступає з провідними оркестрами різних країн. 21 травня вона зіграє сольну партію в Іспанській симфонії для скрипки з оркестром французького Едуара Лало. Цей твір прозвучить разом із Симфонічною драмою №8 "Народна" нашого сучасника Віктора Степура. Також влаштуємо майстерклас із нідерландським кларнетистом Мішелем Марангом. 19 травня він виконає Камерну симфонію №5 для кларнета і струнних Євгена Станковича.

Міжнародний музичний фестиваль Kyiv Spring Sound 19:00, Київ, Національна філармонія України, Володимирський узвіз, 2

3 30 ТРАВНЯ

Батьки 17-річної Кіри розлучаються після 20 років подружнього життя. Дівчина щойно вступила до театрального

Акторка Карина Химчук у драмі "Ти мене любиш?" зіграла студентку театрального училища Кіру. Вона важко переживає розлучення батьків у Києві 1990 року. Після спроби самогубства закохується у фельдшера, який її врятував. Переїжджає до нього в комуналку та стикається з новими викликами, за сюжетом. Стрічку Тоні Ноябрьової покажуть у кінотеатрах із 30 травня

училища. Вона починає стосунки зі старшим на кілька років фельдшером Мішею та переселяється до нього в комуналку. Дія відбувається в Києві 1990-го. Такий сюжет драми "Ти мене любиш?" режисерки Тоні Ноябрьової, 40 років.

– Частково особиста історія дорослішання, а водночас рефлексія про становлення покоління на тлі розпаду Радянського Союзу. Моя пісня про прощання з дитячими ілюзіями та відчайдушні пошуки кохання на зламі епох. Дещо взяла зі свого минулого, щось із життя знайомих, а про інші події дізнавалася як свідок, – каже Тоня Ноябрьова. – Хотіла, щоб аудиторія фізично відчула, як минуле вислизає, немов пісок крізь пальці. А також присмак ніжності й суму за тими часами, коли дерева були великі, а світ безмежний. Кіра – символ першого покоління незалежної України. Вона важко переживає розлучення батьків, а її світ змінюється одразу в кількох площинах. Хоч я на початку 1990-х була дещо молодша за героїню, пам'ятаю атмосферу та масштабність змін навколо. Це ідеальне тло для історії про дорослішання, пошуки себе та справжнього кохання.

Знімальний процес завершився у столиці за чотири дні до повномасштабного вторгнення. Світова прем'єра відбулася на Берлінському кінофестивалі торік. Виконавиця головної ролі, 24-річна Карина Химчук, отримала спеціальну відзнаку національного конкурсу Одеського кінофестивалю та національну премію кінокритиків "Кіноколо" в номінації "Найкраща акторка".

**Прокат фільму "Ти мене любиш?",
реж. Тоня Ноябрьова**

ДО 9 ЧЕРВНЯ

– Анатолій Криволап – один із найвідоміших наших художників. Але здебільшого знають його краєвиди з циклу "Український мотив", над якими працює з початку 2000-х, – говорить куратор і мистецтвознавець Валерій Сахарук, 64 роки. – Мало кому відомо, що митець понад два десятиліття присвятив абстрактному малярству. До персональної виставки Криволапа увійшли 20 творів у цьому стилі 1986–2007 років. Однією з останніх є програмна композиція "Структури" – спроба створити візуальний першообраз світла, яке ділиться на сім кольорів. Це не просто спектр, а справжня живописна робота, в якій важливо все – і колір, і фактура.

В експозиції вперше об'єднуємо абстрактні картини художника з його іконами, написаними протягом останнього року. За своєю природою ікона є абстракцією. Вказує на першообраз Бога, який не можемо уявити чи відобразити. Тому вона умовна, без перспективи і глибини. Найближче до об'єднання цих ніби несумісних речей підійшов Казимир Малевич. У "Чорному квадраті" він створив символ абстракції, ікони й образу водночас. Так само наскрізь умовні абстракції й ікони Криволапа говорять про те, чого не бачимо, чого не існує у природі й не показує пейзажний живопис. Акцент робимо саме на восьми іконах. Сім із них зображують янголів, а одна – апостола Петра. Усі великого розміру, монументальні, складні. У них також домінує колір. Абстрактні роботи – це своєрідний бекграунд експозиції. Сам виставковий простір став витвором мистецтва. Стіни пофарбували в базові кольори Криволапа – червоний, синій, жовтий тощо.

**Виставка Анатолія Криволапа "Першообрази"
Київ, Центр сучасного мистецтва М17,
вул. Антоновича, 102–104**

текст: **Марина НЕПИЙВОДА, Ілля ПРОКОПЕНКО**

Віталій ЖЕЖЕРА

НУ ВОТ

Люблю свою ранкову маршрутку, ту, що приходить о 7:15, вже майже повна. Здається, люди там ніколи не ті самі, є на кого глянути, наче шофер їх спеціально підбирає, щоб були і солдати, молоді й старші, й дівчата всякого віку, їх цілий вишневий садок, цвіте і пахне.

А коли їдеш цією маршруткою через годину – то вже інший світ, все, сад одцвів. Немов маршрутка йде з якихось країв, де люди вивелись. Нема за кого оком зачепитись.

Якось я їхав саме в такий час. Хмарний дощовий ранок. Поміж пасажирів виділялися хіба що двоє ДСНСників, здорові добродушні дядьки. Вночі десь упала електроопора, од вітру чи обстрілу, ото вони звідти й їхали.

За кілька чоловік попереду мене їде баба – літ 80, а непосидюча. Каже до ДСНСників:

– А вот интересно, почему светофоры горят, а в квартире света нет?

Ті презирнулися мовчки. А баба далі:

– Нужен мир – и все будет хорошо!

Десь попереду якась жінка, невидима мені, радить бабі їхати в Росію, де їй буде добре. Баба підняла голос:

– Да у меня, чтоб вы знали, брат – генерал, на самой передовой в окопах воюет, и два племянника, полковники, тоже на передовой, вот!

Все це було нестерпно, оці бабські діалоги, наївно-приблизні й категоричні, мільйон разів тиражовані. Спробував не слухати – так де там! Баба своєї:

– Нет, надо вернуть все, как было и...

– Вернуть – куда?! В тридцать третий год?!

Це знов та жінка, невидима мені. Відчувалось: її аж трясє, її бісить, що встряла в цю дурну суперечку.

А баба їй:

– Да что ты знаешь о тридцать третьем годе?

– Мне бабушка рассказывала!

Ця фраза, дитяча, аж смішна, була сказана якось так страшно, що всі заціпеніли. А та жінка встала й підійшла до дверей. На мить я побачив її очі – дуже мокрі. Шофер усе зрозумів, зупинив машину й випустив ту жінку під дощ. А баба сказала:

– Ну вот...

Далі вже їхали мовчки 🗨

”Головний герой – це той учорашній хлопчик, який думав, що йому ніколи не доведеться взяти в руки зброю”

Драма ”Я і Фелікс” режисерки Ірини Цілик вийшла у прокат 11 квітня. Фільм розповідає про дорослішання школяра Тимофія в Черкасах у 1993–1998 роках. Ідеться про його стосунки із сім’єю, однолітками, першим коханням. Найкращим другом і вихователем хлопця стає новий бойфренд бабусі. Колишній контррозвідник Фелікс – ветеран війни в Афганістані, який страждає на посттравматичний стресовий розлад та алкоголізм. Він заміняє Тимофію переважно відсутнього батька, за сюжетом

В основі стрічки – автобіографічний роман ”Хто ти такий?” письменника та військового Артема Чеха, чоловіка Ірини Цілик. Сценарій подружжя написало разом. Знімальний процес проходив у вересні-грудні 2020 року в Києві. Світова прем’єра відбулася 2022-го на Варшавському міжнародному кінофестивалі.

Про сімейну історію на екрані й за кадром, відмінності книжки та фільму, роботу зі спогадами, розподіл обов’язків, зображення епохи й тему війни розповідають автор роману та режисерка екранізації.

Артем ЧЕХ, письменник, 38 років:

– Я вже наговорився про 1990-ті. Більше не цікаво повертатися спогадами в дитинство. У 20 років написав перший самостійний текст ”Цього ви не знайдете в Яндексі”. Здавалося, все сказав про пострадянську добу. Потім зрозумів, що тоді не вмів писати, а тепер уже трохи краще. Побіжно згадував ці роки в збірці історій про жителів рідного черкаського району ”Район Д”, але не висловився повністю. У романі ”Хто ти такий?” вирішив відрефлексувати все, що зі мною було в дитинстві. Насправді твір про власне дорослішання задумав іще до перших своїх книжок. Але не мав майстерності та сил. І взагалі це неприємна тема – писати про сім’ю та епоху. 2018 року сили з’явилися. Роман створив за два підходи. Першу половину написав за три тижні на дачі в селі Мрин Чернігівської області. Потім дев’ять місяців до неї не наближався. Боявся продовжувати, бо не хотів повертатись у пригнічений стан. Зрештою знову поїхав на дачу й завершив.

”Чувак, ти такий хороший, а на тебе стільки всього звалилося”

У процесі написання занурився у світ, який мені настільки не сподобався, що хотілося якнайшвидше закінчити роман. Це була ніби терапія: проживав минуле не з героями, а із самим собою в дитинстві. Іноді зупинявся і плакав. Було шкода себе. Думав: ”Чувак, ти такий хороший, а на тебе стільки всього звалилося”. Жодна книжка не давалася так важко. Навіть ”Точка нуль” про службу у Збройних силах України та перебування на передовій на Луганщині. Від цієї збірки есеїв отримував справжнє задоволення.

Мої близькі знали, що це про них. Мамі роман сподобався, але сказала, що ніколи не перечитувала б. У творі йдеться про, мабуть, найтемніший час її життя. Я намагався показати ту безвихідь, яка супроводжувала молодих батьків і маленького мене. Звісно, писав з висоти досвіду, розуміючи, що тоді був щасливіший, ніж тепер описував себе. Не помічав цього бруду й лише згодом усвідомив, наскільки схилене і страшне було моє дитинство. Був розгубленим підлітком, який не знав, куди поткнутись і що робити. Навколо темрява

і провінційна нудьга, дефіцит уваги та грошей, а в сусідній кімнаті живе контужений алкоголік. Тоді здавалося, що це норма.

Фелікса насправді звали Пилип. Я з цією людиною прожив 10 років в одній квартирі. Він був не просто співмешканцем бабусі, а фактично членом сім’ї, мене називав онуком. Проте якби не мій військовий досвід 2015–2016 років, цієї книжки не було б. Забув би, що хотів написати про Фелікса. Повернувшись з АТО, зрозумів його – хто він був, що бачив і відчував.

Іра Цілик прочитала ще не дописаний роман і сказала,

що робитиме сценарій, а я їй допоможу. Звісно, погодився із дружиною. Одразу домовилися, що фільм відрізнятиметься від книжки. За місяць написали перший драфт. Епоху досліджував іще під час написання роману. Насправді просто добре пам'ятав, що мене оточувало в 1990-х: предмети, деталі, моменти, кольори. Усе це виписав на сторінках. Під час знімання стрічки купував багато тогочасних речей, допомагаючи режисорам. З аудіокасетами, наприклад, взагалі проблем не було, бо колекціону ю їх. Але важливо було не переборщити з 1990-ми, не переграти в цю гру. Стежити за деталями стало для мене найцікавішим аспектом роботи над картиною, тому що 1990-ті – абсолютно різні. Наприклад, 1995 року ми ходили в кольоровому одязі – "мальвінах", олімпійках, лосинах, кросівках "Адідас". А вже 1998-го турецька легка промисловість у величезній кількості випускала на український ринок сірі светри, безликі джинси й інше похмуре вбрання.

Очевидно, робимо недостатньо психологічної підтримки ветеранів, для того щоб за 20–30 років не з'явився такий роман. Що відбуватиметься із суспільством після нашої перемоги? Навантаження на соціалку, брак фахівців і відмова половини військових від терапії призведе до того, що буде не один такий Фелікс, а легіон їх.

Повернення з фронту – складний процес, довгий і болісний і для ветерана, і для його сім'ї. Я його переживав двічі. Але це ще столиця, а що відбувається у провінції, можемо уявити. Таких випадків, як Фелікс, буде багато. Не думаю, що ми готові до повноцінної психологічної реабілітації. На жаль, доведеться прожити це покоління, щоб якось подолати соціальну травму.

Ірина ЦІЛИК, режисерка, 41 рік:

– Іntenція зняти фільм за книжкою чоловіка для мене була очевидна, бо під рукою був кінематографічний матеріал, а поруч сам автор. Проєкт став цікавою сімейною історією на різних рівнях. Роман – Артема Чеха, але кіно – моє. На території сценарію почувалася головною, як режисерка ухвалювала рішення теж я. Але насправді це було гармонійне співавторство. Ми з чоловіком уперше працювали вдвох. Він дозволив гратися з літературною основою та змінювати її. Тому відштовхнулися від світу героїв та основної сюжетної лінії, але багато переписали. Стрічка пройшла через фільтр мого бачення, тому має інший вайб та атмосферу. Книжка важча, похмуріша і, можливо, в чомусь чесніша. У мене ж своя оптика для погляду на світ. Завжди вперто шукаю проблиски світла й тепла, навіть у травматичних досвідах. Попри

”Важливо було не переборщити з 1990-ми, не переграти в цю гру

Режисерка Ірина Цілик та її чоловік, письменник Артем Чех, під час знімання фільму "Я і Фелікс" у Києві 2021 року. Це другий повний метр Цілик після документальної стрічки "Земля блакитна, ніби апельсин". Над екранізацією автобіографічного роману Чеха "Хто ти такий?" про його дитинство в Черкасах 1990-х подружжя працювало разом. Автор твору був співсценаристом і сценаристом на майданчику

ФОТО НАДАЛА МАРІЯ КЕВЧЕНКО

Син режисерки Ірини Цілик і письменника Артема Чеха Андрій Чередник (ліворуч) у драмі "Я і Фелікс" зіграв школяра Тимофія, прототипом образу якого є його батько. Поет Юрій Іздрик утілює його друга й наставника в роки дорослішання, співмешканця бабусі – Фелікса. За дебютну роль ветерана афганської війни Іздрик отримав національну кінопремію "Золота дзига"

➤ все, що нас травмувало в 1990-х, пам'ятаю багато світлого в нашому дитинстві. Це був період бідності, розхитаності, алкоголізму й інших межових досвідів дорослих, які втрачали здатність нести відповідальність за себе та дітей. А водночас спроб батьків, бабусь і дідусів чимось нас наповнити й наситити. Фільм намагалася зробити саме такий.

Тимофія в дитинстві зіграв наш із Чехом син Андрій, а Фелікса – Юрій Іздрик. Спочатку не планувала брати їх у кіно. Потрібно було показати тизер для участі в пітчінгу від Держкіно. Подумала, зніму сина, бо він не відмовить. Хоча й міг би – йому тоді було 10. А Іздрик – мій друг. Коли запропонувала, він несподівано сказав: "Як довго я цього чекав". Навіть не підозрювала, що в нього є такі амбіції.

Іздрик для мене – яскраве втілення цього надломленого ветерана з чорною прірвою всередині. Хоча він не воював, мав інші межові досвіди. Наприклад, був ліквідатором аварії на ЧАЕС. Знає про те, як балансувати на краю. Коли брала в тизер, орієнтувалася на його образ. Проте не думала, що непрофесійний актор зможе витягнути цілу стрічку. Побачила, як вони з моїм сином органічно почуваються в кадрі, спілкуються, імпровізують. Між ними була хімія. Тому зрештою ризикнула й узяла в акторський ансамбль.

Я знала всіх прототипів героїв, окрім Фелікса, з яким ніколи не перетиналася й не мала такого шансу. Проте була обмежена екранним часом. Чех у романі випишував кожного персонажа з усіма відтінками й тонкощами. У стрічці вони вийшли трохи більш куцими та прямолінійними. Але хотіла заявити героїв такими, якими побачила їх. Наприклад, маму Ольгу показую неоднозначною. Вона травмує сина Тимофія поведінкою, але попри емоційність і токсичність, любить його. Також було важливо дати шанс бабусі Ліді поборотися за особисте щастя в отруєному патріархальними правилами суспільстві. Ця немолода жінка мала достатньо сміливості любити того, кого обрала. Працюючи над світом героїв, зрозуміла, як багато всього забула. Запам'ятовую емоційні спалахи, але можу хибити в деталях. Виявилось, що наше дитинство – це вже історія, хоча й було ніби не так давно, якихось 20–30 років тому. Мені допомогла документальна фотографія тих часів. Зокрема, роботи французької фотографки Ліз Сарфаті, яка фіксувала пострадянську реальність. Вона знімала переважно в Росії, але мені ці світліни відгукувалися і здавалися близькими. Чимало з них використовувала як референси чи прямі запозичення. Головне, що в мене був Чех, який усе пам'ятає в деталях. Він працював на майданчику скриптсупервайзером. Стежив, щоб усе зі сценарію збереглося і ми не забре-

хались у змінах. По-перше, досконало розбирається в тексті, бо це його матеріал. По-друге, вмє помічати кожну дрібничку. Знає, може бути в кадрі навіть найменша наліпка чи ні.

Художницею з костюмів була моя сестра Світлана Цілик. Вона використала багато реального одягу нашої родини. Наприклад, подруга Тимофія Тома вдягнена у футболку, яку я носила у 15 років. Сам Тимофій – у светрику, який носив мій тато. А Ольга – постійно в сукенках моєї мами. Усі ці речі – частина спогадів. Дивно тепер бачити їх на екрані.

Не знаю, чи ми наговорилися про 1990-ті. Усі, хто останнім часом зробив кіно на цю тему, говорять по-різному. Усе залежить від того, хто розповідає та з якою оптикою. Тому у фільмах "Носоріг" Олега Сенцова, "Ля Палісіада" Філіпа Сотниченка, "Ти мене любиш?" Тоні Ноябрьової, "Назавжди-назавжди" Анни Бурячкової та моєму – різні 1990-ті.

„ Не думала, що непрофесійний актор зможе витягнути цілу стрічку

Може, ця хвиля вже трохи вихлюпнула, заспокоїмося й говоритимемо про щось інше. Але мені здається логічним, що вона відбулася. Бо моє покоління повиростало та почало озиратися назад і рефлексувати про один із найважливіших періодів свого життя. Це був перехідний етап. Коли ще вчора тривали радянські будні, а тут раптом совок упав і довелося вчитися заново жити. Тоді в багатьох сталася криза ідентичності. Люди шукали нові пріоритети й відповіді на запитання, хто ми та куди йдемо. Сьогодні фільм набув ще більшої актуальності. Тема війни та її наслідків – одна з головних у стрічці, хоча й пунктирно окреслена. Мені не хотілося чорнухи, якої достатньо бачила й у своєму дитинстві. Тому зробила Фелікса більш симпатичним. Лише натякнула, що він має демонів, із якими не завжди може зладнати. Мені здається, кіно зайвий раз спонукає до великої розмови про реабілітацію ветеранів. Головний герой – це той учорашній хлопчик, який думав, що йому ніколи не доведеться взяти в руки зброю. Він ненавидів усе, що пов'язано з військовими, бо бачив поруч травмовану війною людину. Йому навіть на думку не спадало, що згодом доведеться поміряти взуття друга й багато чого побачити іншими очима. Фільм знімали до повномасштабного вторгнення. Але дещо таки змінила в останній момент перед світовою прем'єрою. Додала фотографії прототипів персонажів у фіналі. Це важливо, бо в такий спосіб із виміру ігрового кіно переводимо все в документальну площину. Бачимо реальних людей, серед яких – Чех у військовій формі. Ці кадри вражають. Раптом нагадують, що історія не вигадана. Що це люди, які живуть поруч із нами. Такі самі, як інші військовослужбовці, вчорашні хлопчики й дівчатка.

текст: Ілля ПРОКОПЕНКО

Словник **Добра**

спецпроект до другої річниці повномасштабного вторгнення

Громада

група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів; об'єднання людей, що ставить перед собою певні спільні завдання

Бути поруч

безпосередньо підтримувати когось, допомагати комусь, крок назустріч одне одному

скануйте камерою та читайте спецпроект на сайті

ФОТО: GETTY IMAGES.COM

Тіла італійського диктатора Беніто Муссоліні (крайній ліворуч), його коханки Клари Петаччі, члена уряду Алессандро Паволіні та секретаря фашистської партії Акілле Стараче повісили на даху автозаправної станції на площі Лорето в Мілані **28 квітня 1945 року**. За їхньої спроби втекти у Швейцарію були затримані й розстріляні бійцями антифашистського руху опору. Муссоліні очолював італійський фашистський уряд із 1922-го

335 РОКІВ БУЛИ У СТАНІ ВІЙНИ НІДЕРЛАНДИ ТА БРИТАНСЬКІ ОСТРОВИ СІЛЛІ, ДОКИ 17 КВІТНЯ 1986-ГО НЕ УКЛАЛИ МИРНИЙ ДОГОВІР. ВІЙНУ ОГЛОСИЛИ НІДЕРЛАНДИ 1651 РОКУ В РОЗПАЛ АНГЛІЙСЬКОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ МІЖ РОЯЛІСТАМИ ТА ПАРЛАМЕНТАРІЯМИ. НІДЕРЛАНДИ БУЛИ СОЮЗНИКАМИ ПАРЛАМЕНТАРІВ, ЯКІ ЗМОГЛИ ВИТІСНИТИ ПРОТИВНИКІВ НА ОСТРОВИ СІЛЛІ – ПІВДЕННІШЕ ВІД БРИТАНСЬКИХ ОСТРОВІВ. ТАМ РОЯЛІСТИ ЗАХОПИЛИ ТА ЗНИЩИЛИ НІДЕРЛАНДСЬКІ КОРАБЛІ, ЩО ДЛЯ АМСТЕРДАМА СТАЛО ПРИВОДОМ ОГЛОСИТИ ВІЙНУ. ДОКИ НІДЕРЛАНДСЬКІ КОРАБЛІ ПЛИВЛИ ДО СІЛЛІ, РОЯЛІСТИ КАПІТУЛЮВАЛИ. ВІЙНА МІЖ НІДЕРЛАНДАМИ ТА СІЛЛІ ВВАЖАЄТЬСЯ НАЙДОВШОЮ В ІСТОРІЇ. НІНІ ОСТРОВИ ПІДПОРЯДКОВУЮТЬСЯ ГЕРЦОГСТВУ КОРНУОЛЛ – ВЕЛИКА БРИТАНІЯ

24 квітня 1949 року в Англії зроби-ли спробу скасувати обмеження на продаж цукерок. Їх запровадили в липні 1942-го через проблеми з виробництвом і завезенням продуктів. Кожен мав книжку, де відзначали кількість купленого в магазинах. Раз на тиждень англіїцям дозволяли придбати 60 г цукерок або шоколаду. За кілька місяців норму збільшили до 90 г. Після зняття обмежень у магазинах виник дефіцит солодощів. Тому в серпні 1949-го уряд поновив норму продажу солодкого. Остаточно її скасували за чотири роки.

25 квітня 1498-го в Ризі торговці та власники суден заснували Братство чорноголових. Своїм покровителем вони проголосили святого Маврикія, який був чорношкірий. З появою обличчя мученика на гербі братства воно й отримало назву. Об'єднання

сформували за зразком лицарських орденів, входити до нього могли виключно неодружені вихідці з німецьких князівств. Діяло братство на території Ліфляндії – нинішні Естонія та Латвія – до 1940 року, коли почалася радянська окупація цих країн.

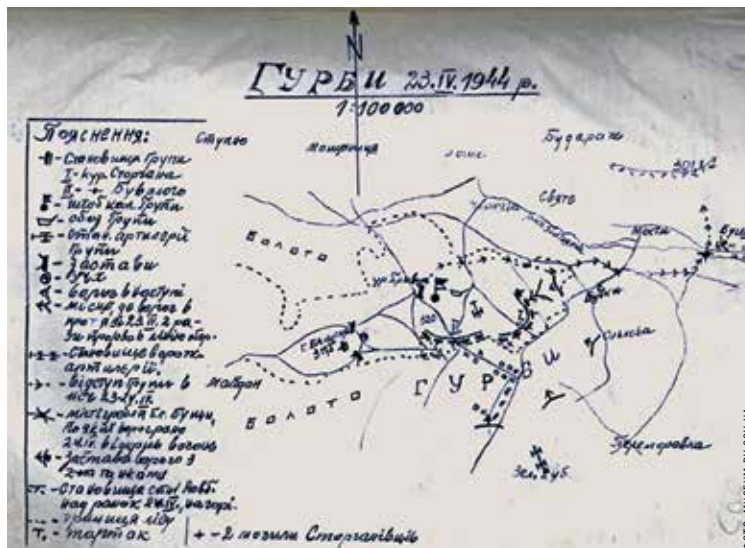
26 квітня 1500-го члени португальської морської експедиції під проводом 32-річного Педро Альвареса Кабрала висадилися на місці нинішнього бразильського міста Порту-Сегуру. Мореплавці проголосили цю територію власністю Португалії. Флот із 30 кораблів прямував в Індію маршрутом навколо Африки. Але недосвідчений капітан помилково зайшов у Південну Америку. Після висадження на берег вони ще тиждень плвли на Південь уздовж континенту, а потім узяли-таки курс на Схід – в Індію.

”Ворог нас не злякав, а навпаки, збудив вогненну ненависть і згуртував”

”Заревіли різними голосами большевицькі танки, а в повітрі появилися розвідувальні літаки й почали скидати на наші становища бомби.

У розпал запеклої боротьби було знищено кільканадцять ворожих танків і відбито ряд ворожих атак. Повстанці билися, як леви. Кидалися з в'язками гранат на техніку та влучним вогнем косили лави ворога”, – писав у спогадах для підпільного журналу ”За волю нації” сотник Української повстанської армії Михайло Кондрась про бій, який відбувся 21–25 квітня 1944 року в урочищі Гурби – на межі нинішніх Рівненської, Тернопільської та Хмельницької областей. Битву називали найбільшою в історії протистояння УПА з радянськими підрозділами.

Тоді радянсько-німецький фронт Другої світової перемістився на Галичину. На території, які були східніше, прийшли червона армія та війська НКВД. Радянці почали проводити активну мобілізацію жителів Поділля та Волині. Люди були проти, й на їх захист ставали воїни УПА, які мали свою мережу в регіоні. Вони нападали на вагони з мобілізованими та звільнили майже 20 тис. людей. Деякі звільнені долучилися до повстанців. Тоді ж бійці УПА смертельно поранили радянського генерала, командувача фронту Миколу Ватутіна. Пере-

Схему бою під Гурбами уклав командир з'єднання Української повстанської армії ”Холодний Яр” Микола Свистун, який очолює вихід повстанців з оточення в урочищі Гурби

шкодження мобілізації та загибель воєначальника Москва використала як привід для посилення боротьби з повстанцями. Окупанти виділили для проведення операції проти них чотири піхотні бригади, танковий батальйон, авіацію та кавалерійський полк НКВД – приблизно 15 тис. військових. Підрозділи УПА загальною чисельністю до 3 тис. вояків зосередилися в лісах урочища Гурби. Майже половина з них входила до з'єднання УПА ”Холодний Яр”, яким командував Микола Свистун. Це формування готувалося до рейду

на Київщину. Та йому перешкодила операція радянських військ, які почали оточувати повстанців. Протягом чотирьох днів на теренах урочища Гурби відбулося більш як 20 бойових зіткнень, деякі з них тривали по 10 год.

У ніч на 25 квітня Микола Свистун віддав наказ проривати вороже оточення в напрямку сіл Мости та Буща – нині Рівненський район. На світанку бійці з'єднання ”Холодний Яр” атакували оперативну групу штабу радянської 21-ї бригади біля Бущі. Бій тривав до 15 год. Повстанці прорвали блокаду та вийшли в Суразький і Дерманський ліси. Під час гурбенських боїв підрозділи УПА втратили майже сотню бійців і знищили 900 радянських військових. ”Гурби – це наша перемога над ворогом, який переважав нас у багато разів. Перемога не тільки політична, а й мілітарна, – було зазначено у звіті УПА ”Гурби 22–25.IV.1944”. – Жодні звірства та мордування проти бійців і цивільного населення не мають і не можуть мати успіху. Бо терором не можна знищити всезростаючого революційного руху. Ворог нас не злякав, а навпаки, збудив вогненну ненависть до себе і згуртував до відкритої боротьби проти більшовицького імперіалізму”.

Українські повстанці зайняли позиції в лісі, щоб дати бій радянським військам, місце й рік – невідомі

підготував Олександр ГАНДЗІЙ

Лауреати Всеукраїнського конкурсу есе "10 років Євромайдану: як європейські цінності визначили шлях України" тримають відзнаки на церемонії нагородження 7 березня в Києві

"10 років Євромайдану: як європейські цінності визначили шлях України": нагородили переможців Всеукраїнського конкурсу есе

"У кримських татар є давня приказка: *Halqa birlik – quşqa qanat* – "Єдність для нації – як крила для птаха". Нині ми змушені бути розділені, однак продовжуємо боротися за незалежну та суверенну Україну на фронті й міжнародній арені. І маємо цю можливість виключно завдяки тому, що 2014 року обрали титанічно важкий, але правильний шлях до свободи". Ці слова написані кримською татаркою Шекуріє Рамазановою, переможницею Всеукраїнського конкурсу есе, присвяченого 10-й річниці Революції гідності та 30-річчю відкриття в Україні Представництва Європейського Союзу.

Шекуріє Рамазанова – з Бучі на Київщині, про яку нині знає чи не увесь світ. Спогади дівчини, що починаються з подій революційної осені 2013-го, переходять до тоді ще "тихої" війни – коли в Сімферополі з'явилися озброєні люди без розпізнавальних знаків і вона поїхала до Києва. "Майдан Незалежності був укритий чорною смолою і димом. Але в усій цій ситуації було щось сакральне-символічне, навіть для моєї дитячої уяви. Тоді я ще не усвідомлювала, що саме в цей час із цього чорного попелу та кіптяви відроджувався фенікс української свободи та волі".

Але це усвідомлювали старші, які стояли на Майдані, – батьки, рідні, знайомі тоді дітей, а нині молодих українців, які взялися поділитися своїми думками щодо Революції гідності, її місця в історії України та їхньому власному житті. На конкурс, оголошений 12 грудня послом ЄС в Україні Катаріною Матерновою, надійшло 142 роботи з різних регіонів України: Вінниця, Львів, Одеса, Хмельниччина, Тернопільщина, Івано-Франківщина, Київ і Київська область, Житомирщина, Закарпаття та з-за кордону. До короткого списку журі відібрало 12 "лауреатських", а вже з цього числа – три переможні. Всі учасники конкурсу отримали призи, автори 12 робіт із короткого списку – заохочувальні нагороди, а есе трьох лауреатів опублікують на спеціальній шпальті "Української правди".

"Сміливість, натхнення, рішучість. Це те, що я щодня бачу в українцях. Чудово бачити нове покоління, яке не було на Майдані, але для якого він лишається важливим чинником трансформації", – з такими словами звернулася до переможців посол ЄС в Україні Катаріна Матернова.

Покоління, яке подорослішало за ці 10 років, тепер покликане стати двигуном цих трансформацій, що відбуваються в надзвичайно складний і трагічний для України час. Слідом за Революцією гідності, драматичною та переможною, почалася війна – і вона змінила суть і відповідь на запитання, яке часто ставили на Майдані: чи справді ця революція завершилася в лютому 2014-го? Нині Україна веде справедливую війну проти російського агресора і водночас рухається вперед європейським курсом. Отже, перемога у війні та приєднання у ЄС – тільки після цього зможемо говорити про завершення Революції гідності.

Ще одна переможниця, одеситка Єлизавета Ходоровська вважає, що Революція гідності, як і помаранчева революція 2004-го, засвідчила, як багато здатні досягти українці, об'єднані боротьбою за майбутнє. "Ми усвідомлюємо, наскільки складною є боротьба, в яку ми вступили 10 років тому. Але також знаємо, що немає нічого неможливого, коли захищаємо своє існування. Сьогодні, коли ми відзначаємо 10-ту річницю Євромайдану, Європейський Союз розпочинає переговори про вступ України в ЄС. Те, що могло здатися різдвяним подарунком від Брюсселя, насправді є результатом важкої праці тих, хто присвятив себе служінню українському народові та спрямуванню його до європейського майбутнього.

Сьогодні ми як ніколи відповідальні перед тими, хто поклав своє життя за вільне майбутнє країни з європейськими цінностями. Наше завдання – гідно прокласти шлях нації сторінками книжки зі щасливим кінцем, яку

відважні люди почали писати того похмурого дня в листопаді 2013 року".

Про наступність говорила й посол ЄС: "Наступність – надзвичайно важлива складова історії людства, країн, родин. Історія України склалася таким чином, що діти й підлітки, які приходили з батьками на Майдан, сьогодні разом із ними захищають Україну в широкомасштабній війні, розв'язаній Росією. Або наполегливо працюють і навчаються, щоб завтра разом із ними ж відновлювати й розбудовувати країну для досягнення повноцінного членства в єдиній європейській родині. І це лежить в основі нашої спільної мети – вільна, незалежна, європейська, демократична та процвітаюча Україна".

Третій переможець – Владислав Сацюк із Києва – переконаний, що Євромайдан став тим переломним моментом, "... коли Україна остаточно визначилася

з новим, але водночас давнім шляхом розвитку. Наша країна – історично частина європейської цивілізації, тож тепер вона повертається до своїх давніх витоків. Я впевнений, що більшість людей, які вийшли на Майдан, не читала Угоди про асоціацію з ЄС, якої не підписав тодішній президент Віктор Янукович. Людей

об'єднала сама ідея справжньої європейської держави, адже в той момент на кону стояло їхнє майбутнє. Повага до прав і гідності людини, рівності, демократії та свободи – ці світоглядні принципи стали бажаними для подальшого розвитку всієї нації".

Продовжуючи думку про наступність, журналістка й головна редакторка онлайн-видання "Українська правда" Севгіль Мусаєва зауважила, що життєво важливо, аби "... молоде покоління українців знало про ціну свободи їхньої країни та з чого 10 років тому починався український спротив, щоб вони розуміли європейські цінності й історичний вибір, зроблений 2014 року". Адже, за словами віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Ольги Стефанішиної, саме молоді українці розбудовуватимуть нашу країну в Європейському Союзі й допоможуть відбудувати її – потужну та згуртовану як ніколи: "Сьогодні Україна та українці ведуть боротьбу за власне існування і за наше спільне майбутнє. Я впевнена, що ця війна закінчиться безумовною перемогою України, але також я знаю, що буде після перемоги. Це наш європейський шлях, це європейське майбутнє".

Дізнатися більше про конкурс "10 років Євромайдану: як європейські цінності визначили шлях України" ви можете на сайті та сторінках Представництва ЄС в Україні у Facebook, Instagram та Twitter/X

”Усвідомлюємо, наскільки складною є боротьба, в яку ми вступили 10 років тому

Мерські статки

Закінчився період подання декларацій за 2023 рік, тож досліджуємо, як голови обласних центрів України прожили другий рік війни. Приміром, мер Дніпра залишився без готівки та гвинтокрила, а мер Одеси на оренді квартири у Стамбулі заробляє більше, ніж у міськраді

Останні місцеві вибори в Україні відбулися в жовтні 2020-го. Мерів обрали на п'ять років, але вже 2023-го фактично тільки 15 обласних центрів мали керівників. Решта міських голів стала фігурантами корупційних справ. А оскільки під час воєнного стану заборонено проводити вибори, то сім обласних центрів живуть без голів. У шести містах ці обов'язки виконують секретарі міськрад. У Рівному – Олександр Шакирзян, у Чернігові – Олександр Ломако. Олег Колюка – у Кропивницькому, Анатолій Куртев – у Запоріжжі, й нещодавно призначений Артем Кобзар – у Сумах. Полтавою керує Катерина Ямщикова – єдина жінка на чолі міськради обласного центру в Україні.

Ігор Колихаєв, мер Херсона, із 28 червня 2022-го перебуває в полоні в російських окупантів.

Тернопіль – ще одне місто, яке 2024 року може залишитися без керівника. Щодо його мера Сергія Надала Національне антикорупційне бюро з жовтня 2023-го порушило справу.

Повернемося до аналізу декларацій міських голів за 2023-й. У дослідженні вказано не всі їхні статки. Ідеться лише про задекларовані зарплати, готівкові кошти, нерухоме майно, земельні активи й автопарк. Майже віртуальне п'ятиборство.

СКІЛЬКИ ГРОМАДИ ПЛАТЯТЬ СВОЇМ МЕРАМ

Скільки ж платять громади своїм мерам? По-різному. За однакового статусу зарплати голів обласних центрів іноді відрізняються в рази. А війна і складність керування прифронтовими містами не вплинули на їхню заробітну плату. Якщо на першому місці в рейтингу – мер Харкова Ігор Терехов із зарплатою в майже 2 млн грн, то на другому і третьому місцях – голови відносно безпечних міст: Анатолій Бондаренко – мер Черкас із майже 1,5 млн грн заробітної плати і мер Луцька Ігор Поліщук, зарплата якого становить 1,2 млн грн. Мер столиці Віталій Кличко, зарплата якого 2023 року зросла майже на 100 тис. грн, посідає четверту сходинку.

Катерина Ямщикова, секретар Полтавської міськради

” Зарплати відрізняються в рази

Мер Одеси Геннадій Труханов задекларував 293 169 грн зарплати й опинився наприкінці рейтингу. Зазначимо, що від оренди квартири в житловому комплексі "Мідпо-інт" у Стамбулі він задекларував 388 386 грн доходу. Але про нерухоме майно.

РЕЙТИНГ ГОТІВКОВИХ АКТИВІВ

Заробітна плата зазвичай не єдине джерело доходу міських голів. І не тільки в Геннадія Труханова. Не викорінюється в українських можновладців звичка зберігати статки в готівці. Лідером тут виявився секретар міської ради Рівного, який задекларував 15 млн грн готівкою. Водночас у декларації-2022 ця сума була на 2,5 млн більша.

У рейтингу фігурують активи 15 міських голів, бо, як виявилось, в шести учасників "мерського п'ятиборства" відсутні дані в розділі "Грошові активи". А саме в міського голови Дніпра Бориса Філатова, мера Миколаєва Олександра Сенкевича й міського голови Хмельницького Олександра Семчишина. Також до них долучаються

Рейтинг за заробітною платою, задекларованою міськими головами за 2023 рік

1

Ігор Терехов
харківський
міський голова

1 716 555 грн

2

Анатолій Бондаренко
міський голова
Черкас

1 436 150 грн

3

Ігор Поліщук
луцький
міський голова

1 193 067 грн

4. Віталій Кличко
київський
міський голова

1 003 636 грн

5. Олег Колюка
секретар міської ради
Кропивницького

895 288 грн

6. Богдан Андріїв
міський голова
Ужгорода

875 297 грн

7. Олександр Симчишин
хмельницький
міський голова

845 687 грн

8. Андрій Садовий
міський голова
Львова

829 427 грн

9. Борис Філатов
дніпровський
міський голова

784 472 грн

10. Сергій Надал
міський голова
Тернополя

761 620 грн

11. Олександр Сенкевич
міський голова
Миколаєва

678 180 грн

12. Сергій Моргунов
вінницький
міський голова

658 716 грн

13. Сергій Сухомлин
міський голова
Житомира

638 668 грн

14. Артем Кобзар
секретар Запорізької
міської ради

609 562 грн

15. Олександр Ломако
секретар Чернігівської
міської ради

604 084 грн

16. Роман Клічук
чернівецький
міський голова

599 421 грн

17. Руслан Марцинків
міський голова
Івано-Франківська

596 208 грн

18. Анатолій Куртєв
секретар Запорізької
міської ради

565 674 грн

19. Геннадій Труханов
міський голова
Одеси

293 169 грн

20. Катерина Ямщикова
секретар Полтавської
міської ради

271 335 грн

21. Віктор Шакирзян
секретар міської ради
Рівного

238 939 грн

секретар міської ради Кропивницького Олег Колюка й секретар Запорізької міської ради Анатолій Куртєв. Не увійшов до рейтингу мер Львова Андрій Садовий, бо не задекларував грошових активів. Але готівкову традицію підтримала його дружина Катерина Кіт-Садова. На неї готівки задекларовано майже 100 тис. грн і \$42 тис.

Варто згадати в цьому розділі й дружину міського голови Ужгорода. Влада Андріїв задекларувала готівкою понад 2 млн грн і 0,5 млн євро. А мер Одеси має ощадливу матір: пенсіонерка Марія Труханова зберігає готівкою понад \$1 млн і 686 тис. грн.

СІМЕЙНЕ НЕРУХОМЕ МАЙНО МЕРІВ

Оскільки більшість мерів задекларувала нерухоме майно, яке є не в особистій власності, а у володінні членів сім'ї, тому це рейтинг сімейного нерухомого майна. На першому місці – мер Черкас Анатолій Бондаренко та його дружина Валерія. У власності сім'ї є п'ять

будинків і три квартири. Частину нерухомого майна вони придбали в січні 2022 року. А в грудні 2023-го Бондаренки стали ще й власниками будинку відпочинку з господарськими будівлями площею 429 кв. м на березі Дніпра. До того ж із червня 2022-го дружина й діти Анатолія Бондаренка могли користуватися квартирою на 70 кв. м в Іспанії.

Зазначимо, що сім'я мера Шакирзяна має найновіший будинок на 311,6 кв. м. Батько секретаря міськради Рівного придбав помешкання в жовтні 2023 року. А найновіша квартира площею 50 кв. м – у секретаря Сумської міської ради. Він купив її в липні 2023-го.

Слід звернути увагу, що міський голова Миколаєва декларує квартиру 66 кв. м, але доступу до неї не має, бо вона в тимчасово окупованій Новій Каховці на Херсонщині. Не може повною мірою користуватися своєю власністю і секретар Запорізької міської ради. Про це йдеться далі в огляді земельних активів, що належать мерам і їхнім родинам.

Рейтинг за сумами готівкових коштів, задекларованих міськими головами за 2023 рік

1

Віктор Шакирзян
секретар міської ради
Рівного

15 000 000 грн
\$529 600

2

Роман Клічук
чернівецький
міський голова

7 007 000 грн
\$77 300

3

Віталій Кличко
київський
міський голова

209 475 грн
\$52 200
€68 300

4. Геннадій Труханов
міський голова
Одеси

72 861 грн
\$176 000

5. Сергій Моргунов
вінницький
міський голова

1 970 000 грн
\$167 200

6. Ігор Терехов
харківський
міський голова

\$151 000

7. Анатолій Бондаренко
міський голова
Черкас

€100 000

8. Ігор Поліщук
луцький
міський голова

\$51 000

9. Сергій Сухомлин
міський голова
Житомира

\$27 200

10. Сергій Надал
міський голова
Тернополя

\$25 000

11. Руслан Марцинків
міський голова
Івано-Франківська

90 000 грн
\$9000

12. Богдан Андріїв
міський голова
Ужгорода

500 000 грн

13. Олександр Ломако
секретар Чернігівської
міської ради

150 000 грн
€20 058

14 Катерина Ямщикова
секретар Полтавської
міської ради

340 000 грн

15. Артем Кобзар
секретар Запорізької
міської ради

250 000 грн

► МЕРСЬКІ ЗЕМЕЛЬНІ АКТИВИ

У рейтингу земельних активів за площею на першому місці опинився секретар Запорізької міської ради Анатолій Куртев. Він задекларував декілька ділянок на узбережжі Азовського моря загальною площею понад 80 га. Нині ця територія – тимчасово окупована, тож користуватися своєю землею Куртев не може.

Великим латифундистом є мер Черкас Анатолій Бондаренко.

На себе і дружину він задекларував 17 земельних ділянок у Черкасах і в селі Лисянка, де народився.

У декларації міського голови Дніпра Бориса Філатова земельні активи відсутні, хоча ще 2022-го у власності сім'ї було п'ять земельних ділянок загальною площею понад 13 га.

» На двох із дружиною – вісім автомобілів

Без земельних володінь, за деклараціями, виявилися мери Харкова Ігор Терехов та Івано-Франківська Роман Марцинків. Не мають у власності жодної земельної ділянки і троє секретарів на посаді міських голів: секретар Чернігівської міської ради Олександр Ломако, секретар Сумської міської ради Артем Кобзар і Катерина Ямщикова, секретар Полтавської міської ради.

МЕРСЬКІ АВТОПАРКИ

Через необхідність фахової оцінки багатьох факторів не будемо шикувати мерів в авторейтинг, але зазначимо кілька особливостей. До 2023-го безперечним лідером за кількістю та якістю автотранспорту був мер Дніпра Борис Філатов. І ще він єдиний міський голова, який володів гвинтокрилом. Це був Eurocopter AS350B2 2007 року випуску за \$1,5 млн. На двох із дружиною в них було вісім автомобілів. Борис

Філатов значився власником таких машин, серед яких є і раритетні: люксовий Mercedes S600L 2012-го; Jaguar XJS Convert 1989-го; Mercedes-Benz 200 1969-го; Dodge RAM 2008-го і РАФ 22031 1988 року випуску. Дружина Філатова була власницею трьох автомобілів Porsche. Зменшився автопарк і сім'ї мера Черкас Анатолія Бондаренка. 2023-го він задекларував три автомобілі, зокрема Lexus lx 570, придбаний 2022-го. У декларації за той рік

у власності сім'ї було 12 автомобілів різних марок. Міський голова Житомира Сергій Сухомлин задекларував Hyundai Santa FE 2022 року випуску, придбаний у липні того ж року. А дружина мера у вересні 2022-го стала власницею Peugeot 3008 HDi150 2021 року випуску. Деякі мери не заявляють у власності автомобілів. Так Богдан Андріїв, міський голова Ужгорода, має тільки причіп до машини, тому безкоштовно користується

Рейтинг за кількістю будинків і квартир, задекларованих міськими головами за 2023 рік

<p>1</p> <p>Анатолій Бондаренко міський голова Черкас</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>534,1 кв. м</td> <td>132,3 кв. м</td> </tr> <tr> <td>276,3 кв. м</td> <td>110,8 кв. м</td> </tr> <tr> <td>178 кв. м</td> <td>70 кв. м</td> </tr> <tr> <td>85,3 кв. м</td> <td></td> </tr> <tr> <td>74,5 кв. м</td> <td></td> </tr> </table>			534,1 кв. м	132,3 кв. м	276,3 кв. м	110,8 кв. м	178 кв. м	70 кв. м	85,3 кв. м		74,5 кв. м		<p>2</p> <p>Борис Філатов дніпровський міський голова</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>1395 кв. м</td> <td>279,6 кв. м</td> </tr> <tr> <td>90,1 кв. м</td> <td>55,4 кв. м</td> </tr> <tr> <td></td> <td>47,4 кв. м</td> </tr> <tr> <td></td> <td>31,9 кв. м</td> </tr> </table>			1395 кв. м	279,6 кв. м	90,1 кв. м	55,4 кв. м		47,4 кв. м		31,9 кв. м	<p>3</p> <p>Віталій Кличко київський міський голова</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>785,5 кв. м</td> <td>251,8 кв. м</td> </tr> <tr> <td></td> <td>43,6 кв. м</td> </tr> </table>			785,5 кв. м	251,8 кв. м		43,6 кв. м											
534,1 кв. м	132,3 кв. м																																								
276,3 кв. м	110,8 кв. м																																								
178 кв. м	70 кв. м																																								
85,3 кв. м																																									
74,5 кв. м																																									
1395 кв. м	279,6 кв. м																																								
90,1 кв. м	55,4 кв. м																																								
	47,4 кв. м																																								
	31,9 кв. м																																								
785,5 кв. м	251,8 кв. м																																								
	43,6 кв. м																																								
<p>4. Андрій Садовий міський голова Львова</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>660 кв. м</td> <td></td> </tr> </table>			660 кв. м		<p>5. Геннадій Труханов міський голова Одеси</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>252 кв. м</td> <td>296 кв. м</td> </tr> <tr> <td></td> <td>131 кв. м</td> </tr> </table>			252 кв. м	296 кв. м		131 кв. м	<p>6. Олександр Сенкевич міський голова Миколаєва</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>271,5 кв. м</td> <td>70 кв. м</td> </tr> <tr> <td></td> <td>66 кв. м</td> </tr> <tr> <td></td> <td>54 кв. м</td> </tr> </table>			271,5 кв. м	70 кв. м		66 кв. м		54 кв. м	<p>7. Роман Клічук чернівецький міський голова</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>523,8 кв. м</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>87 кв. м</td> </tr> </table>			523,8 кв. м			87 кв. м	<p>8. Сергій Надал міський голова Тернополя</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>399 кв. м</td> <td>61,2 кв. м</td> </tr> <tr> <td></td> <td>58,7 кв. м</td> </tr> </table>			399 кв. м	61,2 кв. м		58,7 кв. м	<p>9. Віктор Шакирзян секретар міської ради Рівного</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>311,6 кв. м</td> <td>87 кв. м</td> </tr> <tr> <td></td> <td>43 кв. м</td> </tr> </table>			311,6 кв. м	87 кв. м		43 кв. м
660 кв. м																																									
252 кв. м	296 кв. м																																								
	131 кв. м																																								
271,5 кв. м	70 кв. м																																								
	66 кв. м																																								
	54 кв. м																																								
523,8 кв. м																																									
	87 кв. м																																								
399 кв. м	61,2 кв. м																																								
	58,7 кв. м																																								
311,6 кв. м	87 кв. м																																								
	43 кв. м																																								
<p>10. Богдан Андріїв міський голова Ужгорода</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>184 кв. м</td> <td>50 кв. м</td> </tr> <tr> <td></td> <td>48,4 кв. м</td> </tr> </table>			184 кв. м	50 кв. м		48,4 кв. м	<p>11. Олександр Симчишин хмельницький міський голова</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>169 кв. м.</td> <td>106 кв. м.</td> </tr> </table>			169 кв. м.	106 кв. м.	<p>12. Сергій Моргунов вінницький міський голова</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>352 кв. м</td> <td></td> </tr> </table>			352 кв. м		<p>13. Олег Колюка секретар міської ради Кропивницького</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>101,6 кв. м</td> <td></td> </tr> </table>			101,6 кв. м		<p>14. Руслан Марцинків міський голова Івано-Франківська</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>102 кв. м</td> <td></td> </tr> </table>			102 кв. м		<p>15. Олександр Ломако секретар Чернігівської міської ради</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>132,2 кв. м</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>62,9 кв. м</td> </tr> </table>			132,2 кв. м			62,9 кв. м								
184 кв. м	50 кв. м																																								
	48,4 кв. м																																								
169 кв. м.	106 кв. м.																																								
352 кв. м																																									
101,6 кв. м																																									
102 кв. м																																									
132,2 кв. м																																									
	62,9 кв. м																																								
<p>16. Анатолій Куртєв секретар Запорізької міської ради</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>29,7 кв. м</td> <td>42 кв. м</td> </tr> </table>			29,7 кв. м	42 кв. м	<p>17. Сергій Сухомлин міський голова Житомира</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>139,87 кв. м</td> <td></td> </tr> </table>			139,87 кв. м		<p>18. Ігор Терехов харківський міський голова</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>101 кв. м</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>70 кв. м</td> </tr> </table>			101 кв. м			70 кв. м	<p>19. Ігор Поліщук луцький міський голова</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>68 кв. м</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>42,6 кв. м</td> </tr> </table>			68 кв. м			42,6 кв. м	<p>20. Артем Кобзар секретар Запорізької міської ради</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>50 кв. м</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>43,7 кв. м</td> </tr> </table>			50 кв. м			43,7 кв. м	<p>21. Катерина Ямщикова секретар Полтавської міської ради</p> <table border="0"> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>64 кв. м</td> <td>64 кв. м</td> </tr> </table>			64 кв. м	64 кв. м						
29,7 кв. м	42 кв. м																																								
139,87 кв. м																																									
101 кв. м																																									
	70 кв. м																																								
68 кв. м																																									
	42,6 кв. м																																								
50 кв. м																																									
	43,7 кв. м																																								
64 кв. м	64 кв. м																																								

Рейтинг за площею земельних ділянок, задекларованих міськими головами за 2023 рік

1

Анатолій Куртев
секретар Запорізької
міської ради

81 361 кв. м

2

Анатолій Бондаренко
міський голова
Черкас

49 479 кв. м

3

Геннадій Труханов
міський голова
Одеси

27 651 кв. м

4. Олександр Симчишин
хмельницький
міський голова

20 600 кв. м

5. Роман Клічук
чернівецький
міський голова

19 046 кв. м

6. Сергій Сухомлин
міський голова
Житомира

6000 кв. м

7. Богдан Андріїв
міський голова
Ужгорода

5647 кв. м

8. Олександр Сенкевич
міський голова
Миколаєва

4622 кв. м

9. Сергій Надал
міський голова
Тернополя

3700 кв. м

10. Віталій Кличко
кіївський
міський голова

2500 кв. м

11. Віктор Шакирзян
секретар міської ради
Рівного

1084 кв. м

12. Ігор Поліщук
луцький
міський голова

1150 кв. м

13. Андрій Садовий
міський голова
Львова

1003 кв. м

14. Сергій Моргунов
вінницький
міський голова

928 кв. м

15. Олег Колюка
секретар міської ради
Кропивницького

58 кв. м

- автомобілями дружини: Mercedes-Benz ML 3504Matic і Audi Q8. Таким же чином діє і мер Львова Андрій Садовий. У його декларації жодного автомобіля у власності чи користуванні. Зате дружина має Skoda Kodiaq 2017 року випуску вартістю майже 1 млн грн та Mercedes-Benz V300, придбаний 2021-го, в рік випуску авто. Мери Миколаєва Олександр Сенкевич і Харкова Ігор Терехов задекларували тільки орендовані автомобілі. А от сім'я міського голови Одеси Геннадія Труханова

– зовсім без транспортних засобів, за декларацією. Найімовірніше, на це звернуть увагу працівники Національного агентства з запобігання корупції, які перевірятимуть інформацію на вірогідність. За результатами оцінки ризиків декларації оберуть спосіб її перевірки – автоматизовано чи уповноваженою особою НАЗК. Результати стануть відомі громадськості за кілька місяців.

текст: **Тетяна РИХТУН**,
інфографіка: **Дмитро СКАЖЕНИК**

ВЕЛИКИЙ ЕФІР

Василя Зими

ПРОГРАМА
ПРО ГОЛОВНІ
ПОДІЇ ДНЯ

Понеділок – П'ятниця

■ 18:15

Членство в Євросоюзі та НАТО – це не приз за перемогу над злом, а наслідок виконання реформ

НАЙБІЛЬШОЮ ПРОБЛЕМОЮ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ БУДЕ ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ, – КАЖЕ ВАЛЕРІЙ ПЕКАР, ПІДПРИЄМЕЦЬ, ВИКЛАДАЧ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ БІЗНЕС-ШКОЛИ

Перший рік війни минув для нас на адреналіні. Другий був роком надії. Як охарактеризуєте третій?

– Я назвав би його роком стійкості. Ворог обрав стратегію війни на виснаження, і 2024-й визначить, чи готові ми до цього. Але це не означає, що війна триватиме довго. Адже Росія має свої вразливості, не менші за наші. Це рік випробування на стійкість наших відносин із партнерами та союзниками. Рік випробування на стійкість українського суспільства – втомленого й виснаженого, але не готового здаватися. Цей рік визначить, чи ми здатні тримати економіку та розвивати оборонну промисловість. А також – чи здатна російська пропаганда розколоти наше суспільство. Хто з двох країн зламається цього року – той зазнав поразки.

Є три сценарії російсько-української війни – виснаження, заморожування, перемога. Чим характеризується кожен із цих сценаріїв для України і світу?

– Війна на виснаження – найгірший сценарій, і саме на це робить ставку Володимир Путін. Якщо цей сценарій затягнеться, нам буде досить важко, аж до суттєвого зменшення оборонної спроможності та необхідності вести переговори на російських умовах. У внутрішній політиці війна на виснаження не залишає можливості провести вибори. Фактично це сценарій поразки України, а водночас це поразка й Заходу. Адже Росія продовжить війну й перенесе бойові дії, інформаційні та кібератаки на країни Східної Європи.

Найкращий для України сценарій – перемога. Він сьогодні видається малоімовірним, але можливості залишаються, особливо якщо дивитися на перспективу не одного, а двох років. Щоб вийти на переможну траєкторію, треба, з одного боку, успішно провести внутрішні трансформації в державних інституціях, у Збройних силах, оборонній промисловості, сфері верховенства права. З другого боку, переконати партнерів, що наша

перемога – це їхня перемога, а наша поразка – їхня поразка. Якість і кількість західної допомоги в цьому сценарії дадуть змогу успішно провести наступальну операцію на Півдні України, значно скоротити лінію фронту, заморозити окуповану частину сходу

” 2024-й – це рік випробування на стійкість українського суспільства

до кращих часів і в такому форматі вийти на переговори на українських умовах. Членство України в Євросоюзі та НАТО, кошти на відновлення та іноземні інвестиції, з одного боку, та пришвидшення руйнівних процесів у Росії, з іншого боку, зададуть курс до сталого миру. Нині найімовірнішим залишається третій, проміжний, сценарій – заморожування війни під тиском союзників і партнерів: адже вони бояться як української поразки, так і перемоги. Вони розуміють, що наша поразка є поразкою всього демократичного світу й особисто тих політиків, які підтримують Україну. А наша перемога асоціюється в них із загрозами, які несе неконтрольований розпад РФ: безконтрольне поширення ядерної зброї, гуманітарна катастрофа з десятками мільйонів біженців, посилення радикального ісламізму та надмірне

Валерій ПЕКАР

58 років, підприємець, викладач
 Народився 15 січня 1966-го в Києві.
 Закінчив факультет кібернетики Київського державного університету імені Тараса Шевченка та Києво-Могилянську бізнес-школу.
 Президент виставкової компанії "Євроіндекс", голова наглядової ради виставкового центру "КиївЕкспоПлаза". Член ради директорів Всесвітньої асоціації виставкової індустрії UFI. Викладач Києво-Могилянської бізнес-школи та бізнес-школи Українського католицького університету, Відкритого університету Майдану й Української академії лідерства.
 Автор чотирьох книжок, зокрема бестселера української ділової літератури "Різнобарвний менеджмент", а також "Бесід майстра Хай Тао про стратегію", що виборола друге місце на національному конкурсі бізнес-книги KBU Award у номінації "Література для особистісного зростання". Член Національної ради реформ, радник міністрів економіки в 2014–2016 роках.
 Одружений, має дочку й сина

ФОТО: FACEBOOK.COM

➤ зростання Китаю, під контроль якого перейдуть російські ресурси.

Сьогодні сценарій заморожування може здатися малоймовірним, бо до переговорів не готові ні українське суспільство, ні Путін. Він зробив ставку на війну на виснаження. Але чимало факторів може змінити ситуацію. Передусім тиск західних партнерів на Україну та двосторонній тиск США й Китаю на російське керівництво. Важливо, що в цьому сценарії переговори вестимуть не на українських чи російських, а на американських умовах.

Отже, в цьому сценарії маємо мирну угоду, але ненадовго. Імперія завжди повертається, щоб завдати смертельного другого удару. Так було, наприклад, у російсько-чеченських війнах. Росії знадобиться п'ять-сім років для поновлення військової спроможності, щоб вивчити уроки першого вторгнення й напасти знову. Але найважливіше – як використає цей час Україна. Тут криється розвилка між двома варіантами. Нетривкий мир дасть змогу провести вибори, і доля України залежить від того, хто переможе. Якщо український народ обере популістів і змарнує час на підготовку до наступної війни, то друге російське вторгнення призведе до зникнення України чи перетворення її на невелику сателітну державу на зразок Білорусі. Якщо ж переможе порядок денний модернізації, то якісні

зміни в економіці та Збройних силах зумовлять неможливість успішного російського нападу.

Важливо, що майбутнє не визначене наперед: усі три сценарії – можливі, і розвиток подій залежить передусім від наших зусиль.

Європа і США переповнені російськими нарративами та їхніми носіями. Що ми можемо протиставити цьому?

– Російським нарративам треба протиставляти українські. Але варто розуміти, що на російському боці не лише величезні інвестиції у формуванні картини світу американців і європейців, а ще й багато десятиліть, протягом яких ця картина формувалася, доки Україна була відсутня – спочатку відсутня на мапі світу, бо західні стереотипи сягають радянських часів, а згодом присутня як третьорядна країна, що перебуває в російській зоні інтересів. Західний погляд на Україну – це погляд крізь московські колоніальні окуляри. Імперія століттями не лише поневолювала народи, а й підміняла історію та привласнювала культуру. Західні стереотипи сформовано традиційними шаблонами сприйняття колоніальних народів Російської імперії – від українців до якутів як неспроможних до державності носіїв другорядних культур, – а також підживлено російськими грошима, пропагандою, оманливим фасадом "великої російської

” Західний погляд на Україну – це погляд крізь московські колоніальні окуляри

культури” та страхом перед ядерною війною. Зламати ці стереотипи непросто, але ЗСУ і народ вже зламали їх, коли Україна встояла під ударами другої армії світу й навчилася завдавати їй поразок. Сьогодні нам симпатизує більшість громадян західних країн, але ця симпатія не перетворюється на політичні дії. Психологія добре знає причини: треба перевести проблему допомоги Україні з емоційної в інтелектуальну площину. Традиційні українські апеляції до добра і зла, цінностей і моралі були ефективні лише 2022 року. Говорити треба про те, що Україна вирішує безпекові проблеми Європи й Америки невеликим коштом, що українські військові роблять те, що інакше робили б військові НАТО, про нові замовлення та робочі місця для західної оборонної промисловості тощо.

Важливе не лише наповнення української комунікації, а й її сила, частота та багаторівневність. Для цього потрібно поєднати силу української кадрової дипломатії з дипломатією парламентською та “народною” – громадськими організаціями, підприємцями, митцями. Обмеження українських зусиль лише офіційними представниками означає добровільну відмову від дипломатичних перемог, а небажання виходити на одну сцену з росіянами є залишенням без бою важливих майданчиків, де ворог за нашої відсутності безперешкодно поширюватиме власні версії минулого й теперішнього.

Водночас тривожить не лише засилля російських нарративів на Заході, а й їхнє домінування у країнах Азії, Близького Сходу, Африки, Латинської Америки. У цих регіонах традиційно не довіряють європейцям і американцям. Натомість Радянський Союз вважав захисником колонізованих народів, а Росію – його правонаступницею. СРСР використовував антиколоніалізм для підривання західного впливу, але на своїх теренах був жорсткою колоніальною імперією. Тож якщо традиційно вважати Захід злом, а Росію добром, то Україна як супротивник такого добра є безумовним злом. У таких умовах нам потрібні спеціальні антиколоніальні нарративи, і тут ключем є підтримка Україною корінних поневолених народів, підтримка деколонізації Росії.

Російська економіка стоїть на воєнних рейках. У якому стані наша економіка?

– По-перше, ми не знаємо, де стоїть російська економіка. Інформація про російську економіку, яку можна побачити в міжнародних джерелах, ґрунтується на фальшивих цифрах, наданих російською владою. Одні фахівці вважають, що російська економіка протримається ще десятиріччя, інші впевнені, що вона зазнає краху протягом найближчого року. Хто з них правий, ми дізнаємося вже за фактом.

По-друге, треба визначити, що ми розуміємо під воєнними рейками. Картинки часів Другої світової війни, коли жінки й діти цілодобово працювали на воєнних заводах,

давно не актуальні. Значна частина російського бюджету йде на обслуговування потреб війни, і те саме відбувається в Україні.

Якщо йдеться про здатність виробляти сучасну зброю, то ні український, ні російський військово-промисловий комплекс на це не здатний. СРСР виробляв найсучасніше на той час озброєння, але воно вже застаріло, і навіть таке росіяни давно вже виробляти не можуть, тож користуються запасами. Більше того, найпотужніші зразки військової техніки минулих часів, як-от крейсер “Москва”, вже не актуальні.

Тож йдеться про щось інше. Передусім про стійкість економіки, про її здатність витримувати значні навантаження й випробування, породжені війною. З цієї точки зору, проблеми є в обох сторін. Російська економіка потерпає від санкцій – вони працюють, бо обсяги експорту виміряти нескладно, а способи обходження санкцій поступово перекиваються. Українська економіка страждає від економічної несвободи – можна сказати, від санкцій,

накладених українською корупцією. На початку повномасштабного вторгнення Україна посідала 130-те місце у світовому рейтингу економічної свободи. Якщо цього не змінити, такий стан справ не залишає шансів ні на перемогу, ні на післявоєнне відновлення.

” Ветерани – це одна з головних цінностей суспільства

Йдеться передусім про дві речі: по-перше, посилення верховенства права й припинення незаконного тиску правоохоронних органів на бізнес. По-друге, про збільшення прозорості та спрощення в податковій, митній, регуляторній системах. Більше економічної свободи означає більше податків і більше бажання підприємців розвивати власні справи.

Окремо стоїть питання збільшення спроможності вітчизняної оборонної промисловості. Нещодавній конгрес ветеранських і бізнес-спільнот чітко визначив основні завдання: припинення тиску правоохоронців, максимальна дерегуляція, укладання довгострокових державних контрактів із виробниками оборонної продукції, інакше вони не зможуть розгорнути виробництво до необхідного рівня.

Що нині є найбільшою загрозою для нашої перемоги у війні?

– Таких загроз є цілий спектр: від суттєвого погіршення відносин з іноземними партнерами до зриву мобілізації чи проведення її в такий спосіб, який більшість суспільства вважає несправедливим чи який підриває оборонне виробництво та ключові експортні галузі. Від російських інформаційних операцій, що розколюють українське суспільство, до місцевої корупції, що підриває економіку як основу обороноздатності. Ми йдемо по тонкому лезу, й ціна помилок може бути надто висока.

Що і хто може прискорити розпад Росії?

– Розпад Росії неминучий, бо колоніальні імперії

не можуть жити в ХХІ столітті. Питання в тому, завершиться цей процес за 10 років, 10 місяців чи 10 тижнів. Щоб із цим розібратися, треба дивитися на імперські "скрепи" – що утримує величезну строкату країну? По-перше, гроші – перерозподіл бюджету. По-друге, страх перед силовиками, він також втрачається у міру того, як путч Пригожина, заворушення в тих чи тих регіонах і теракти демонструють їхню меншу спроможність. Інші "скрепи", як-от спільна ідеологія, спільна ідентичність, можливість для місцевих еліт зробити кар'єру в імперському центрі так само, стрімко занепадають. Що треба робити для розпаду Росії? По-перше, послаблювати "скрепи": завдавати ударів по економіці, по спроможності силовиків. Це вже роблять наші сили оборони. По-друге, допомагати корінним поневоленим народам збільшити спроможність їхніх національних рухів, на це спрямовано законопроект, який нині розглядає Верховна Рада.

Як нам завершити війну перемогою?

– Потрібно спершу визначитися, що таке перемога.

Очевидно, вихід на кордони 1991 року сам собою не означає перемоги: адже водночас можуть продовжуватися бойові зіткнення, обстріли міст, блокування моря. Так само й мирна угода в очікуванні наступної фази війни не є перемогою. Перемогою, за визначенням

класиків стратегії, є мир, кращий за попередній. Що може бути кращим за стан очікування війни? Очевидно, сталий мир, коли Росія ніколи більше не загрожуватиме Україні й іншим країнам. Це може статися лише внаслідок глибоких політичних змін у РФ. Інакше кажучи, ключ до сталого миру лежить у Кремлі. Доки Росія є колоніальною імперією, вона постійно загрожуватиме Україні. Отже, наша перемога – це припинення існування імперії, деїмперіалізація, деколонізація Росії. Саме таке бачення закладено в "Маніфесті сталого миру", ключовому українському документі про перемогу й мир. Саме таке бачення підкреслює нещодавня резолюція Європарламенту щодо Росії. Важливо наголосити, що деколонізація, на відміну від неконтрольованого колапсу, запобігає чотирьом вищезгаданим страхам Заходу. Звідси випливає, що нам треба зробити для досягнення перемоги. З одного боку, послабити режим, завдаючи йому болючих воєнних та економічних ударів. З іншого – сприяти деїмперіалізації, якій відкриє шлях низка суттєвих російських поразок.

Яка буде доля України після перемоги?

– Після перемоги на нас чекатиме відновлення країни, членство в ЄС і НАТО. Для цього потрібно буде провести чимало реформ. Адже для того, щоб інші країни відкрили для нас свої кордони й узяли під свою парасольку безпеки, необхідно відповідати певним жорстким критеріям. Членство в Євросоюзі й Альянсі – це не приз

за перемогу над злом, це наслідок виконання взятих на себе зобов'язань щодо реформ.

Найбільшою проблемою України після війни буде людський капітал. Повернення тих, хто виїхав, передбачає не лише безпеку – це фактор номер один, – а й наявність інфраструктури: житло, дороги, школи, лікарні. Третій фактор – економічний: робочі місця чи можливість започаткувати чи відновити власний малий бізнес. Окреме важливе завдання – ресоціалізація ветеранів. Ветеранська політика має ґрунтуватися на новому суспільному договорі, згідно з яким ветерани – це рольова модель для наслідування та одна з головних цінностей суспільства, а не його проблема. Відновлення – це передусім про людей, а вже потім про інфраструктуру. Пріоритетом ветеранської політики є не зниження соціального статусу ветеранів через перетворення на пільговиків, а підвищення їхнього соціального статусу через державні інвестиції в соціальну реінтеграцію та створення можливостей. Тут ідеться як про систематизацію політики, так і про ветеранські привілеї й можливості, передусім у власному бізнесі та професійній кар'єрі.

Але якщо українська економіка динамічно розвиватиметься, їй не вистачатиме принаймні кількох мільйонів робочих рук. І це означає імміграцію. Але хто приїздитиме? Чи стане Україна магнітом для талантів, чи зливним бачком для невдач? Тут є два ключові виклики. Перший – це потужність української мови й культури, що дасть іммігрантам змогу бути українськості. Другий – це відкритість, інклюзивність українського суспільства, яке готове буде прийняти цих нових людей, після того як вони зроблять усе від них залежне для набуття української ідентичності.

Який буде післявоєнний світ після перемоги України? А в разі поразки?

– Після української перемоги буде можливість побудувати більш сталий і безпечний світ, де міжнародна політика керуватиметься не правом сили, а міжнародним правом. Для того потрібно відновлення справедливості й низка заходів щодо зміни правил гри на світовій арені. У разі поразки України світ увійде в довгу низку конфліктів, які остаточно утвердять силу диктаторських режимів, призведуть до занепаду демократії в західному світі, спонукатимуть більше країн заради безпеки накопичувати ядерну зброю. Україна є точкою напруженості у глобальних сценаріях розвитку світу саме тому, що це перша велика війна після Другої світової, а ще перша постмодерна війна, в якій архаїчний тоталітарний режим активно використовує інструменти викривлення реальності, і ще й тому, що це остання війна останньої вмирущої колоніальної імперії – звісно, лише якщо майбутнє переможе минуле й вивчить його уроки.

текст: Дмитро КНЯЖИЧ,
фото: Ольга КАМЕНЄВА

Україна є точкою напруженості у глобальних сценаріях розвитку світу

"ОКУПАНТ НЕ ЛЕТИТЬ ДО СОНЦЯ, ЯК ІКАР,
ЙОМУ СУДИЛОСЯ ЛИШЕ ПАДАТИ", – МІРКУЄ
ХУДОЖНИК ВОЛОДИМИР КАЗАНЕВСЬКИЙ

Чорнобильська катастрофа сповільнила розвиток атомної енергетики на двадцять років

ПРО ПРИЧИНИ АВАРІЇ НА ЧАЕС, ЗАГРОЗИ ПІДРИВУ ЗАЕС, ВТРАТИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЕРГЕТИКИ РОЗПОВІДАЄ ЕКСПЕРТКА З ПИТАНЬ ЕНЕРГЕТИКИ ОЛЬГА КОШАРНА

У ніч на 26 квітня 1986 року сталася наймасштабніша техногенна катастрофа в історії людства – Чорнобильська трагедія. Які її причини?

– Причини Чорнобильської трагедії викладено у звіті Міжнародного агентства з атомної енергії. МАГАТЕ створило міжнародну групу експертів для дослідження причин аварії на Чорнобильській атомній електростанції. Підготовлену ними 1993 року доповідь INSAG-7 визнано найоб'єктивнішим документом про причини й обставини аварії. Їх кілька.

По-перше: недоліки реактора. Через вади в конструкції стрижнів регулювання та захисту спрацювала система захисту. І це призвело до початку розгону потужності.

Процес набув катастрофічного масштабу через великий паровий коефіцієнт реактивності, властивий реакторам великої потужності каналного типу – РВПК-1000. Цей ефект установили раніше на Ленінградській АЕС 1975 року, під час пускових операцій на енергоблоці №1 Ігналінської АЕС та енергоблоці №4 ЧАЕС у грудні 1983-го. Але в Радянському Союзі все було секретно, жодних практичних висновків не зробили.

По-друге: помилки персоналу. Конструкція реактора великої потужності така, що ним управляли майже вручну. Не було автоматики. Треба було відчувати реактор і мати досвід управління ним.

По-третє: відсутність незалежного органу регулювання державної ядерної безпеки. Держатомнагляд не був таким. Для СРСР виробництво мало пріори-

тет над безпекою. Незалежний регулятор оцінив би ризики експерименту, під час якого відбулася аварія, знайшов би недоліки й запобіг би трагедії.

Такі реактори, які були на Чорнобильській атомній електростанції, ще працюють?

– 2000 року зупинили третій енергоблок на Чорнобильській АЕС. Литва теж закрила Ігналінську АЕС 2010-го. Це було умовою для вступу до Євросоюзу.

Росія теж збирається зупинити ці блоки на Смоленській АЕС, Курській АЕС, Ленінградській АЕС.

Як Чорнобильська аварія вплинула на розвиток проєктів в атомній енергетиці?

– Аварія сповільнила розвиток галузі на 20 років, зокрема в Україні. Була ще Фукусіма (11 березня 2011-го внаслідок землетрусу й цунамі в Японії аварійно зупинилися три енергоблоки атомної електростанції "Фукусіма-1", системи захисту й охолодження вийшли з ладу. З 12 по 16 березня на енергоблоках сталася серія вибухів і пожеж. Загинули майже 20 осіб. – *Країна*), яка вплинула менше, але й там уроки засвоїли. Змінили проєктні основи щодо сейсмостійкості АЕС, підходи до управління важкими аваріями з розплавленням активної зони. Але світ налякала саме Чорнобильська аварія. По-перше, масштабом. По-друге, через замовчування. Уперше інформація пішла від Скандинавських країн, а в Києві тоді проводили паради, 1 травня була велогонка.

” Процес набув катастрофічного масштабу

4 АТОМНІ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ Є В УКРАЇНІ: ХМЕЛЬНИЦЬКА, РІВНЕНСЬКА, ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКА ТА ЗАПОРІЗЬКА. ОСТАННЮ 4 БЕРЕЗНЯ 2022-ГО ОКУПУВАЛИ РОСІЯНИ, ТОМУ, СТАНОМ НА 2024 РІК, ДІЮТЬ ТРИ АЕС. НЕДОБУДОВАНИМИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ ЧИГИРИНСЬКА, ХАРКІВСЬКА, ОДЕСЬКА ТА КРИМСЬКА АТОМНІ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ. ЧОРНОБИЛЬСЬКА АЕС НЕ ВХОДИТЬ ДО ПЕРЕЛІКУ ТИХ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У РОБОТІ. ВОНА ПРИПИНИЛА РОБОТУ 15 ГРУДНЯ 2000-ГО, МАЄ СТАТУС ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА ТА ВИВЕДЕНА ЗІ СКЛАДУ ЕНЕРГОАТОМА

40 МІЛЬЯРДІВ КІЛОВАТ-ГОДИН ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ ЩОРІЧНО ГЕНЕРУВАЛА ДО ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ЗАПОРІЗЬКА АТОМНА ЕЛЕКТРОСТАНЦІЯ. ЦЕ НАЙБІЛЬША В ЄВРОПІ ТА ТРЕТЯ У СВІТІ ЗА СУКУПНОЮ ПОТУЖНІСТЮ АЕС. ВОНА ГЕНЕРУВАЛА П'ЯТУ ЧАСТИНУ ЗАГАЛЬНОРІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ У КРАЇНІ ТА ПОЛОВИНУ ВИРОБНИЦТВА НА АЕС. 2000-ГО ЇЇ ВИЗНАЛИ ОДНІЄЮ З ТРЬОХ НАЙКРАЩИХ АТОМНИХ СТАНЦІЙ СВІТУ, ЩО ПОВНІСТЮ ВІДПОВІДАЮТЬ ВИМОГАМ МАГАТЕ. 25 ЧЕРВНЯ 2023 РОКУ ПРЕЗИДЕНТ ВОЛОДИМИР ЗЕЛЕНСЬКИЙ ЗАЯВИВ, ЩО РОСІЯНИ ЗАМІНУВАЛИ ЧОТИРИ ЕНЕРГОБЛОКИ ЗАЕС ТА ОХОЛОДЖУВАЧ

15 ЯДЕРНИХ ЕНЕРГОБЛОКІВ ПРАЦЮЮТЬ НА АТОМНИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЯХ В УКРАЇНІ. НА РІВНЕНСЬКІЙ АЕС – ЧОТИРИ, ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКІЙ – ТРИ, ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ – ДВА. НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ РОСІЯНАМИ ЗАПОРІЗЬКІЙ АЕС Є ШІСТЬ ЕНЕРГОБЛОКІВ. ЗАГАЛЬНА ПОТУЖНІСТЬ ЦИХ СТАНЦІЙ СТАНОВИТЬ 13835 МВТ. УКРАЇНА ПОСІДАЄ СЬОМЕ МІСЦЕ У СВІТІ ТА П'ЯТЕ В ЄВРОПІ ЗА КІЛЬКІСТЮ ЯДЕРНИХ РЕАКТОРІВ

➤ **У лютому-березні 2022-го Чорнобильську атомну електростанцію захопили росіяни. Які небезпеки були під час окупації, зокрема для сховища відпрацьованого ядерного палива, що потребує енергії?**

– На території Зони відчуження є два сховища для відпрацьованого палива ЧАЕС, "мокре" – басейнового типу – та сучасніше сухе. Оператором цих сховищ є ЧАЕС. Крім того, побудовано Централізоване сухе сховище для відпрацьованого ядерного палива, оператором якого є АТ НАЕК Енергоатом, – для зберігання відпрацьованого ядерного палива з Рівненської, Хмельницької та Південноукраїнської атомних електростанцій. На момент окупації в ньому не було відпрацьованого ядерного палива. Для його охолодження в "мокрому" сховищі потрібна циркуля-

ція води. Усі підприємства Зони втратили енергопостачання 9 березня, а Укренерго не могло відремонтувати лінії через постійні обстріли. Тоді окупанти навіть давали своє дизпаливо. Пізніше Зону приєднали до білоруської енергосистеми. Бо якщо немає електроенергії, то відсутня вентиляція – і в приміщенні басейнового сховища йде радіоліз води, виділяється і накопичується водень. Для вибуху достатньо 4 об'ємних відсотків концентрації водню. Так було на "Фукусімі-1". Там не ядерний вибух був, а під дахом накопичився і рвонув водень.

По-друге, сховище – це ядерні матеріали. У них містяться плутоній, уран-235, америцій і багато чого. Вони мають бути на обліку й під контролем МАГАТЕ, бо це частина Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Якби росіяни підірвали сховище сухого типу ССВЯП-2, то це було б забруднення такими довговічними ізотопами, що погіршило б ситуацію на віки.

Росіяни окопувалися в Рудому лісі. Чи була небезпека в піднятті пилу?

– Ворог був на околицях Рудого лісу. Російські радіохімічні служби стежили за рівнем радіації. Фон був близький до норми, але частинки плутонію і америцію могли потрапляти в організм з їжею. І якщо так відбувалося, то викликало рак.

” Росія підірве Запорізьку атомну електростанцію, щоб затримати контрнаступ України

Росіяни під час відступу з Київщини мінували ЧАЕС. Чи заміновано Запорізьку атомну електростанцію, що її нині тимчасово окуповано?

– Про мінування території навколо ЗАЕС джерела серед персоналу станції повідомляли з дати окупації – 4 березня 2022-го. Насамперед замінували берегову лінію Каховського водосховища та споруджували фортифікаційні укріплення.

30 вересня 2022 року в рамках 66-ї Генеральної конференції МАГАТЕ представник РФ заявив, що "встановлення мін по периметру об'єкта не є нападом на нього, а підготовкою до захисту від нападу". На думку українського представника, який був присутній на цьому засіданні, російський дипломат випадково проговорився. Наш представник заявив, що просить зафіксувати висловлювання росіянина у протокол. Після цього, з огляду на реакцію росіянина, стало зрозуміло, що той усвідомив свою помилку, але вже було пізно. Це вказує на те, що про мінування ЗАЕС було відомо навіть російським дипломатам у Відні ще у вересні 2022-го й вони отримали завдання його виправдовувати.

Та й після цього вони могли продовжувати мінуння?

– Так. У листопаді 2022 року ГУР МО стало відомо про мінуння Каховської греблі через технічний тунель під нею. Продовжувалося мінуння території навколо Запорізької АЕС та її промислового майданчика.

13 квітня 2023-го біля машинного залу четвертого енергоблоку ЗАЕС пролунав вибух. Як заявили ядерні терористи, здетонувала їхня міна. Вибух був такої сили, що повилітали всі вікна машинного залу з одного боку. Експерти місії МАГАТЕ в офіційному повідомленні зазначили цей факт та обіцяли з'ясувати причини. Але пояснень із цього приводу більше не було.

Україна офіційно має ініціювати процес розмінування ЗАЕС за участю міжнародних структур.

Як ворог може діяти під час звільнення ЗАЕС?

– Примітно, що торік 15 грудня на ЗАЕС проводили аварійне навчання на випадок підриву водозапірних воріт ставка охолоджувача. Тобто вони не підриватимуть реакторів чи сховища відпрацьованого палива, але підірвуть трубопроводи, запірні ворота, з яких витече 46 мільйонів кубометрів води, – щоб затримати контрнаступ України. І це вони можуть зробити дистанційно. А якщо на станції немає води, то й відсутня циркуляція води для охолодження, тоді все розігрівається. Почнеться розплавлення активної зони, і все – радіаційна аварія. Імовірність такої поведінки росіян велика.

До цього слід додати, що за час окупації вони не робили планових ремонтів, технічного обслуговування обладнання, а це величезний комплекс робіт. За інформацією Енергоатома, на станції на різних блоках провели лише 30 відсотків необхідних робіт. Це деградація системи. Ризики зростають щодня.

”Для вибуху достатньо чотирьох відсотків концентрації водню

Для росіян Запорізька атомна електростанція, як валіза без ручки. А для нас?

– І для нас це великий головний біль. Дехто каже, що згодом ми введемо в експлуатацію енергоблоку. Але там, окрім мінуння, є проблема з водою для станції. Росіяни набурили свердловин без оцінювання впливу на ядерну безпеку промислового майданчика. Наші гідрогеологи кажуть, що окупанти викачують більше води, ніж підземні джерела встигають поповнюватися опадами. І немає Каховського сховища. Баланс зруйновано. Уже є ознаки зсуву ґрунту під фундаменти промислових майданчиків, а там вертикальність важлива для роботи станції.

Ольга КОШАРНА

68 років, експертка з питань ядерної енергетики та ядерної безпеки

Народилася 8 жовтня 1955-го в місті Картали Челябінської області, Росія. Батьки – вчителі.

Закінчила Московський хіміко-технологічний інститут імені Дмитра Менделєєва. Кандидатка хімічних наук.

Працювала в науково-дослідницьких інститутах у сфері високомолекулярних сполук. Із 1996 року – в українському Міністерстві охорони навколишнього середовища, ядерної безпеки та Державному комітеті ядерного регулювання України. 2004-го обійняла посаду провідного наукового співробітника Інституту стратегічних досліджень у відділенні енергетичної безпеки.

Була медіадиректоркою асоціації “Український ядерний форум”, радницею тимчасової виконувачки обов'язків міністра енергетики Ольги Бушлавець.

У шлюбі. Чоловік Олександр Дергачов, кандидат історичних наук, доцент. Виховала двох дітей. Син – Іван Дергачов – археолог, пішов добровольцем 2015-го й підписав контракт зі Збройними силами України на три роки, поранений 2022-го, нагороджений медаллю “Захиснику Вітчизни”.

Дочка – Катерина Дергачова – кандидатка політичних наук.

Хобі – подорожі.

Любить фільми режисерів Федеріко Фелліні, Мікеланджело Антоніоні, Інгмара Бергмана, Андрія Тарковського.

Живе в Києві

- Тому експлуатувати ЗАЕС неможливо. Навіть один енергоблок.
А по-друге, технічний стан обладнання – плачевний. Після звільнення станція потребуватиме розмінування, на яке можуть піти роки.

Персонал станції – це висококваліфіковані кадри. Чи простежується якась державна політика щодо них?

– На Запорізькій атомній електростанції на початок 2022 року було 11 тисяч працівників. Із боку Енергоатома ніякої політики щодо них не простежується. Частина персоналу, зокрема керівництво, виїхала влітку 2022 року. Із 1 жовтня 2022-го виїзд заборонили. 2023 року знову дозволили. Виїзд відбувається через РФ, тобто треба проходити фільтрацію, допити. Людей повертали. 200 спеціалістів ЗАЕС мали персональні ліцензії на управління реакторною установкою. На всю Україну таких фахівців 417. Це золотий трудовий ресурс. 22 особи з цих 200 підписали контракти з Росатомом. Енергоатом закликав не підписувати контрактів, але й нічого не робив для організації зеленого коридору для евакуації персоналу з сім'ями, як це робили для місії МАГАТЕ, яка заїжджала на ЗАЕС.

Україна нині не має можливості використовувати ЗАЕС, що була потужною генерацією, крім того, є ушкодження і втрата теплової та гідрогенерації. Як у цих умовах ставитися до планів Енергоатома будувати нові блоки?

– Наш міністр енергетики Герман Галущенко рік розповідав про децентралізовану генерацію, але навіть єдиної установки, яку Енергоатому доручили ввести на 24 МВт, вони досі не приєднали. Децентралізації генерації не відбулося, хоча деякі громади отримали як безкоштовну допомогу когенераційні установки – комплекс обладнання, що працює за способом комбінованого виробництва електричної і теплової енергії. Їх уже встановлено у Хмельницьку, Тернополі та Житомирі. Тому треба покладатися на місцеву владу. 500 мільйонів доларів із Фонду підтримки енергетики варто роздати місцевим громадам. Вони краще й ефективніше з усім упоруються.

А в Харкові?

– На Харків треба окремо дивитися. Мобільні котельні його вже не врятовують. Багатоквартирні будинки тепер нереально перевести на індивідуальне опалення. ТЕЦ-5 і ТЕЦ-3 зруйновано, Зміївську ТЕЦ зруйновано. Координацію дій для подолання кризи слід доручити міністру інфраструктури Олександрові Кубракову, бо він іще й віцепрем'єр. Він має координувати

всіх – Мінекономіки, Міненергетики, територіальні громади. Ми в цю зиму входили з дефіцитом 2 гігаватт потужності, а що буде наступної – не розумію. Тому нині треба працювати, як-от громади роблять проєкти з біопаливом.

В Україні є виробники такого обладнання?

– У Бучі, наприклад, є підприємство UTEM. Вони розробили власний проєкт котельні на соломі. Це прийнятно для селищ і малих міст. Є проєкти з тирсою, відходами соняшника, соломою. Є проєкти на біогазі. Треба щось робити. А в цій ситуації нам розповідають про чотири енергоблоки АЕС, які працюватимуть після 2030 року. І це в умовах, коли коштів у держави немає.

Що робити зі зруйнованою тепловою генерацією? Відновлювати чи щось нове будувати?

– ДТЕК створив підприємство, яке розглядає будівництво малих модульних реакторів на майданчиках своєї теплової генерації. Чому? Бо немає сенсу це відновлювати. Інша річ – накопичувачі промислового масштабу, але ДТЕК збирається їх будувати в Польщі. Звісно, вони можуть поставити газотурбінні установки, щоб працювати на ринку додаткових послуг. Така маневрова потужність працює в пікові години, а в інший час стоїть у гарячому спині. І за це отримують кошти (за умов ринкової та адекватної роботи всіх сегментів електроенергетичного ринку України. – *Країна*). Вугільних станцій вони не відновлюватимуть, бо економічного сенсу в цьому немає. Є різні ступені ушкодження станцій. Дещо можна й відремонтувати, але ДТЕК не має на це коштів. І тут

уже потрібне втручання уряду, хоч це і приватна генерація. Укргідроенерго теж має втрати. Хочу нагадати, що грудень 2023 року ми пережили завдяки гідрогенерації. Вони тоді балансували енергосистему. І тут теж багато проблем. Але не бачу,

щоб уряд збирав із цього питання Раду нацбезпеки й узагалі переймався.

Що потрібно зробити до наступної зими, якщо втрачувати те, що обстріли триватимуть?

– По-перше: розмістити ППО та засоби радіоелектронної боротьби поряд із великими генерувальними потужностями. Поблизу ГЕС – це точно, навколо АЕС вони є.

По-друге: децентралізація. Усе передати територіальним громадам. Кошти з Фонду підтримки енергетики передати під конкретні проєкти.

По-третє: забезпечити засобами захисту підстанції, особливо ключові. Хоч би щоб там були засоби РЕБ.

По-четверте: відновити те, що можна, з теплових станцій. Але й звернути увагу на законсервовані котельні в містах.

П'яте: на Закарпатті 2022-го місцева влада сти-

” Україна має ініціювати розмінування за участю міжнародних структур

мулювала встановлення сонячних електростанцій для власного споживання. Цей досвід можна поширити на інші території України. І кожен регіон мусить мати свою стратегію енергобезпеки. Максимально перейти на самозабезпечення.

Шосте: звільняти чиновників, які не справляються.

Росія нині зосередилася на ударах по українській енергетиці, торік вона робила це взимку.

– 2023-го, у травні й червні, також були ракетні атаки. А в січні й лютому 2024-го ворог обстрілював прифронтові теплові електростанції – Курахівську, Придніпровську, підстанції в Дніпропетровській області, Запоріжжі та Кривому Розі. Це був вплив на економічну активність у цих промислових регіонах.

Росіяни змінили тактику. Раніше випускали по 60–70 ракет і 20–30 дронів, а тепер кількість ракет різної модифікації за одну атаку зросла до 90, а дронів – до 60. Раніше розпорошувалися на багато цілей, а нині б'ють точково. На ДніпроГЕС спрямували десяток ракет і кілька дронів. Вісім ракет влучили.

” Вугільних станцій не відновлюватимуть

Які орієнтовні втрати генерації?

– За 10 днів березня на енергетичні об'єкти прилетіло понад 200 ракет і 100 дронів. ДТЕК каже, що 80 відсотків їхньої генерації пошкоджено. Укренерго про свої втрати не говорить, але вони є. В осінньо-зимовий період 2023–2024 років ми заходили з дефіцитом потужності. Про це головний диспетчер з управління об'єднаної енергетичної системи України Віталій Зайченко в інтерв'ю сказав: "Якби три доби поспіль було мінус 15, нам не вистачило б генерації". Навіть з урахуванням того, що в грудні 2023-го ми багато електроенергії імпортували. І тепер імпортуємо по 10–15 мільйонів кіловат-годин на добу.

Це завдяки інтеграції електроенергетики з країнами Євросоюзу?

– Так, синхронізація з Європейською мережею операторів системи передання електроенергії ENTSO-E, що відбулася в лютому-березні 2022 року, утримує нині Об'єднану енергетичну систему України від розпаду. Але ситуація загрозлива, бо це ж не останні удари ворога.

текст: **Олександр КУРИЛЕНКО**, фото: **Тарас ПОДОЛЯН**

Gazeta.ua

Актуальні погляди
на події в Україні та світі

Останні новини

Ексклюзиви

Заходь,
читай,
будь в курсі!

”Україна втратила майже сорок відсотків запасів прісної води”

ШІСТЬ ФАКТІВ РУЙНІВНИХ НАСЛІДКІВ ДЛЯ ЕКОЛОГІЇ УКРАЇНИ

Цьогоріч Україна вшанує 38-мі роковини Чорнобильської катастрофи. Вибухи на четвертому енергоблоку атомної електростанції сталися в ніч на 26 квітня 1986-го. Почалася пожежа. Утворилася радіоактивна хмара, що накрила Україну, Білорусь, Росію, частину європейських країн. Із 30-кілометрової зони навколо станції евакуювали понад 115 тис. людей. Територія перетворилася на зону відчуження. Над зруйнованим енергоблоком атомної електростанції встановили саркофаг.

Після повномасштабного вторгнення росіян на українську землю в лютому 2022-го Чорнобильська АЕС понад місяць була під окупацією. Існувала загроза теракту.

31 березня російські війська під тиском української армії залишили ЧАЕС, розграбувавши її.

– Україна і світ заплатили високу ціну за ліквідацію наслідків катастрофи, що триває й донині. Ми маємо зробити все, щоб не дати державі-терористу жодного шансу використовувати об’єкти атомної енергетики для шантажу України й цілого світу, – сказав у річницю звільнення ЧАЕС від окупантів президент Володимир Зеленський

Греблю Каховської гідроелектростанції замінували й підірвали російські війська в ніч на 6 червня 2023-го. У зоні підтоплення опинилися 80 населених пунктів – на правому березі, підконтрольному Україні, й окупованому лівому. Україна одразу організувала евакуацію людей, тварин, підвезення питної води та продуктів. Рятувальникам активно допомагали волонтери. Росіяни ж порятунком постраждалих не займалися. – Вода підіймалася швидко. Люди панікували. Вилазили на дахи будинків, рятувалися на човнах, – розповідає про пережите херсонка Ольга Павлівна.

На правобережжі від води загинули 32 особи, місцеперебування ще 39 встановити не вдалося. Кількість жертв на лівобережжі Херсона окупанти приховують. Називають цифри значно нижчі від реальної ситуації.

– Підірвавши греблю Каховської ГЕС, Росія остаточно довела, що є загрозою для цивілізованого світу. Наше завдання – притягнути до відповідальності не лише верхівку путінського режиму, а й виконавців злочинів, – говорить голова Служби безпеки України Василь Малюк.

Внаслідок екоциду Україна втратила майже 40% запасів прісної води. Загальну суму збитків експерти оцінюють у \$2 млрд.

Біосферний заповідник ім. Фрідріха Фальц-Фейна ”Асканія-Нова” на Херсонщині третій рік перебуває під окупацією Російської Федерації.

Російські війська розмістили там засоби протиповітряної оборони, важку техніку, риють фортифікації. Заповідник має сертифікат ЮНЕСКО. На території ”Асканії-Нова” ростуть унікальні рослини, водяться тварини, птахи. Серед них – види, занесені до регіонального охоронного списку, Червоної книги України, Європейського Червоного списку, Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи та міжнародних природоохоронних угод. Умови їх утримання – наближені до дикої природи.

– Найбільш проблематична ситуація – з колекцією копитних, які становлять національне надбання. Попри те, що вони мають історичну й наукову цінність, для окупантів ключовим буде їхній грошовий вимір, – говорить директор заповідника Віктор Шаповал. – Наприклад, ”Асканія-Нова” доклалася до збереження коня Пржевальського як дико-го виду. Ця цінність не може бути виміряна в грошовому еквіваленті.

Окупанти вивезли з території заповідника частину тварин, майже півтори тисячі гектарів заповідних територій вигоріло, за даними Держекоінспекції Південного округу.

У листопаді 2019-го через шторм із якоря зірвало танкер Delfi в Одеській затоці. Хвилями його віднесло до пляжу ”Дельфін”. На міліні судно перевернулося набік. У воду почало витікати паливо, яке перевозив Delfi.

Вміст нафтопродуктів на місці аварії перевищував гранично допустиму концентрацію у 157 разів. Море було забруднене на площі майже 400 кв. м.

Танкер належав компанії Mister Drake PC. Власник запевняв, що забере судно з одеського пляжу власним коштом. Однак цього не зробив.

Delfi перебувало на міліні 10 місяців. Забрати його з пляжу вдалось у вересні. Підняти й відбуксирувати коштувало приблизно 14 млн грн. Державна екологічна інспекція визначила розмір збитків, завданих довкіллю.

– Методика нарахування регламентує майже 280 доларів за кілограм нафтопродуктів. Кожен витік нафти розраховують, й усі дані передають правоохоронним органам, які здійснюють слідство та процесуальне провадження з приводу збитків, завданих державі та природі загалом, – каже голова Державної екологічної інспекції Андрій Мальований. Капітан затонулого судна отримав рік в’язниці. Вирок виніс Приморський районний суд Одеси.

Волонтери на надувних човнах евакуують людей із затопленої зони в Херсоні 8 червня 2023 року після підриву росіянами греблі Каховської гідроелектростанції

ФОТО: GETTY IMAGES

Національний природний парк "Святі гори" знищено на 80% внаслідок повномасштабного російського вторгнення. Парк розташований у Краматорському та Бахмутському районах Донеччини, вздовж русла річки Сіверський Донець. На його території було понад чотири десятки рідкісних рослин. Зокрема крейдяна сосна, занесена до Червоної книги України.

Внаслідок бойових дій російські війська знищили приблизно 5 тис. га лісів, зруйнували інфраструктуру, розікрали транспортні засоби, технічне обладнання. Завдали збитків на понад 5,5 млн грн.

"Майже 4000 кейсів екоциду. 3 мільярди гривень довіклієвих збитків щодня. Окупація 40 відсотків екологічно цінних територій України. Третина українського лісу – окупана, спалена й досі у вогні. Понад 150 мільйонів тонн викидів у атмосферу, яких без цієї війни не було б. Каховська катастрофа. Світові рекорди ракетних обстрілів. Безповоротно зруйновані екосистеми. 156 тис. кв. км замінованих земель. Пожежі й опустелювання. Жодного куточка у країні, куди не дісталася б війна. Страшна статистика, з якою ми будемо мати справу після деокупації", – написав у фейсбуку Руслан Стрілець, міністр захисту довкілля та природних ресурсів України.

Острів Джарилгач у Херсонській області росіяни після окупації перетворили на полігон.

Для зручнішої логістики з'єднали його з тимчасово підконтрольною їм материковою частиною Херсонщини.

Торік вогонь знищив усю заповідну зону природного парку – майже 16 км. Постраждали популяції рідкісних рослин і тварин, зокрема копитних. Пожежа виникла через облаштовані на острові російські полігони.

– Після деокупації півдня потрібно повернути Джарилгач

до стану острова, – говорить еколог Олексій Василюк. – У мілководдях затоки найбільша кількість рідкісних тварин. Є риба, занесена до Червоної книги, морські трави, які охороняються в усій Європі. Через дії російської армії вони можуть зникнути. Щоб цього не сталося, має бути рух води між Джарилгачською затокою і Чорним морем.

Національний природний парк "Джарилгачський", до складу якого входить згаданий острів, окупанти планують використовувати для мисливства, відловлювання й відстрілювання диких тварин. Влаштувати там екскурсії та будувати ресторани, видобувати глину й сіль, ідеться в їхніх реєстраційних документах. Про збереження природної цінності території не йдеться.

Фосфорна аварія під Ожидовом Буської громади на Львівщині сталася влітку 2007-го.

На перегоні Красне – Ожидів зійшли з колії та перекинулися 15 цистерн із жовтим фосфором. Шість зайнялися. Під час гасіння пожежі утворилася хмара з продуктів горіння. Почалася евакуація із зони ураження – майже 90 кв. км. Ситуацію ускладнювало те, що водою гасити фосфор не можна. Займання вдалося ліквідувати о 22:30. Продуктами горіння отруїлися 16 людей, 13 із них забрали до лікарні. Вранці наступного дня місцеві жителі масово зверталися до медзакладів із скаргами на нудоту й головний біль. Через реакцію фосфору з повітрям пожежа продовжилася наступного дня.

Місцеві люди панікували, за можливості виїжджали в інші регіони. Кілька днів не пили води з криниць, не їли городини. Більшість селян знищила врожай.

підготувала **Тетяна ІВАНЧЕНКО**

Дмитро ЛАЗУТКІН

45 років, ПОЕТ, ВІЙСЬКОВИЙ

”МРІЇ МАЮТЬ БУТИ СМІЛИВІ, А КРОКИ ДО ЇХ ВТІЛЕННЯ – ВПЕВНЕНІ”

Мрії мають бути сміливі, а кроки до їх утілення – впевнені.

Поразки для мене не існує. Ніколи не відчував, що програв. Бувало, що не досягав мрій у короткій перспективі, але Бог утілював їх тоді, коли я справді потребував цих змін. Коли був готовий до них. Ми часто помиляємося, коли хочемо досягти чогось тут і зараз. Та життя прописує несподівані сюжети. Цікавіші, ніж ми мріяли. Тож формула антипоразки проста: на Бога надійся, а сам щось роби.

Свобода – це можливість ухвалювати рішення і реалізовувати їх.

Перемога – це синьо-жовтий прапор у Москві? Світоглядно – так. Не географічно.

Питання про розпад Московії не таке вже й фантастичне. Вона вже розпадається, навіть розкладається. Цей процес небезпечний. Найперше – для нас. Маємо остерігатися його наслідків.

Маємо на пряму розповідати світові, хто ми є і чого прагнемо. Яких митців і здобутки маємо та чому ми воюємо. Не всі європейці розуміють, що в нас був тільки воєнний шлях боротьби з агресором.

Звитяга в двобой культур залежить від уміння швидко доносити українські сенси.

Якби фільм ”20 днів у Маріуполі” не отримав цьогорічного ”Оскара”, скільки американців згадали би про страждання місто в окупації та війну в Україні цього березня? Нині місія нашого мистецтва – нагадувати: російське вторгнення триває.

Концентрація сил в одному напрямку може творити дива.

Якщо хочеш перемогти, маєш бути ефективний.

Рабом людину робить залежність. Утім, часом можна бути вільним, перебуваючи в залежності. Мабуть, тут немає од-

нієї формули, бо ніхто не живе за правилами. Люди живуть так, як їм зручно.

Усі методи добрі, якщо вони дієві. І не суперечать цінностям, за які боремося.

Кожен сам визначає міру залученості в цю війну.

Вибратися з ментальної окупації важко. Це справа не одного дня. Якщо ти все життя дивився, читав і слухав російське, то важко це змінити комбінацією клавіш. Має відбутися еволюція свідомості. Варто вітати кожного, хто зважився і спромігся на це.

Перемога досягається ресурсами. Мусимо за них боротися.

Якщо посадити за ґрати тих, хто досі слухає російську музику на вулицях, це не надихне підлітків на вивчення української культури. Навпаки – викличе протест. Водночас

треба максимально обмежити російський контент у публічній сфері, адже це загроза національній безпеці.

Брехня може бути виправдана, якщо це дієва зброя у війні як механізм протидії ворогу, введення його в оману.

Якби отримав напрокат машину часу, то повернувся б у 1930-ті та сказав би письменнику Мирославі Ірчану, щоб не вертався з Канади в Радянський Союз. Застеріг би поетів Розстріляного відродження. Відвів би від неминучої смерті. Принаймні спробував би.

Прикро, коли гинуть побратими. Навряд чи житимемо у краді країні, адже краща вона була б із ними живими.

Ніхто не може почуватися в безпеці, доки триває війна. Тому треба брати відповідальність і захист у свої руки. Якщо хтось думає, що це його не стосується, то це не так. Війна – наша спільна справа. Якщо окупант зайде в Одесу чи Київ, ➤

” Свобода – це можливість ухвалювати рішення і реалізовувати їх

Дмитро ПАЗУТКІН

Народився 7 червня 1978-го в Києві. Батько – інженер. Мати – податкова інспекторка.

Навчався в Національному технічному університеті "Київський політехнічний інститут" та Інституті журналістики Київського міжнародного університету.

Працював інженером-металургом, тренером із карате, журналістом, телеведучим. Був генеральним продюсером телеканалу XSPORT.

Із початком повномасштабної війни – кореспондент "Суспільного".

У червні 2023-го мобілізувався. Очолив службу зв'язків із громадськістю 47-ї окремої механізованої бригади "Магура". У березні 2004-го перевівся в 59-ту окрему механізовану бригаду Збройних сил України.

Автор поетичних книжок "Дахи", "Солодощі для плазунів", "Набиті травою священні корови", "Бензин", "Добрі пісні про поганих дівчат", "Колядки і вальси", "Червона книга", "Артерія", "Закладка".

Автор вірша "Реквієм", присвяченого героям Небесної сотні та військовим, які воюють на Сході України.

Лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка 2024 року.

У шлюбі. Дружина – 33-річна Ірина – дитяча письменниця.

Має доньок – 6-річну Каю та Юну, 3 роки. Володар чорного пояса з кемпокарате.

Чемпіон України з козацького двобою. Переможець Кубка Європи з елітних боїв-2013 із кікбоксингу. Бронзовий призер Кубка світу з кікбоксингу та кикджитсу.

Перечитав вірші Миколи Вінграновського, Віктора Кордуна, Валентини Отрошенко та Горана Сімича.

Слухає класичну музику та рок.

Смакують мамині голубці.

➤ де гарантія, що йому не сподобається ваша квартира, дружина, ваш одяг чи посуд? Хто сказав, що він не пожене вас як гарматне м'ясо захоплювати Європу?

У зоні бойових дій трапляються моменти, коли все йде не за планом. Тому варто подбати про безпеку – власну й побратимів. Покластися передусім на себе. Якщо є ймовірність не потрапити під обстріл, краще нею скористатися, прорахувати логістику. Дізнатися оперативну ситуацію, передбачити шляхи евакуації. Звісно ж, мати все необхідне для надання першої медичної допомоги. Знати алгоритми дій для будь-якого сценарію.

Гроші – один із видів енергії для нашого розвитку. В армії, до речі, нормальні зарплати. Є шанс і заробити, й Батьківщині послужити. Рекомендую.

Розмір грошової частини Шевченківської премії довідався після отримання нагороди. 429 тисяч гривень. Частину витратив на допомогу пораненим побратимам. Решту планую інвестувати у власне військове навчання й ремонт автівки, що постраждала від обстрілу.

Шевченко точно був би у Збройних силах України, якби жив у наш час. Не уявляю його в ролі ухилиянта, який перепливає Тису. Якби очолив батальйон чи бригаду, за ним пішли б.

Відмова від опору злу примножує його. Безкарність породжує зневіру.

Одного разу якась невидима сила мене змусила поїхати з місця дислокації. За кілька годин дізнаюся, що туди був приліт. Іншого разу прилетіла ракета, та я дивом опинився в укритті. Машину посікло уламками. Мабуть, Бог уберіг мене для чогось важливого.

Технології допомагають жити, але залежність від них іноді призводить до втрати відчуття реальності. Маємо застосовувати їх розумно. Штучний інтелект ніколи не замінить живого письменника. Втім, письменник не стане 3D-принтером чи глибинною пошуковою системою.

Бог – це Любов, яка завжди поруч. На фронті відстань між людиною і Богом коротша, ніж у мирному житті. Зрозумів: багато подій відбувалися не випадково. Відчував захист і підтримку.

На Різдво мали з капеланом і хлопцями спільну молитву. Серед побратимів були й атеїсти, але всі бійці молилися щиро. Ніхто не іронізував і не шкодував, що долучився.

Страх смерті на фронті переосмислюєш. Коли йдеш до війська, краще подумки спалити довоєнну біографію. Тоді легше сприймаєш ризик смерті. І твоя ефективність зростає.

На Донеччині вистачає російської агентури й ждунів. Але проукраїнських людей значно більше.

Якось підвозив чоловіка з шахтарського містечка. Розмовляємо, й він послідовно підтримує Україну. Аж раптом видає: "Правда, Донбас теж вісім років бомбили". Як одна голова може поєднати українську перемогу та російську пропаганду?

Кожен має бути готовий служити й бути частиною великої української самооборони.

Любити живих – це боротися за них до останнього.

Під час вручення мені Шевченківської премії згадав поетів Бориса Гуменюка й Миколу Леоновича. Обидва зникли безвісти в зоні бойових дій. Обидва – прекрасні поети й мої друзі.

Я освідчувався коханій у залі Спілки письменників під супровід труби, на якій грав Сол із гурту Kozak System. Це було красиво.

Ідеальні стосунки – коли двоє однаково сприймають життєві обставини. Мені не вдалося збудувати стосунки, які живили б мене під час війни. Водночас бачив людей, які дихають одне одним.

Кохання – це повітря. Іноді воно переповнює тебе. А часом бракує аж так, що без нього задихаєшся.

Коли люди розлучаються – боляче. Часто чоловік служить, а дружина з дітьми – за кордоном. Термін служби поки що невизначений, а отже, війна для багатьох – нескінченна. Стосунки неможливо відкласти, дехто не витримує цієї дистанційності.

Ми програмуємо майбутнє своїми діями. І відповідаємо – теж.

Формула гармонійних стосунків – любити й віддавати. Це не гарантія щасливого шлюбу, але єдиний прийнятний для мене шлях. Моя дружина з дітьми нині в Німеччині. Сподіваюся, що вони колись повернуться. Період невизначеності – найважчий. Люди за час війни обростають новими знайомствами, інтегруються в інше суспільство, діти йдуть у тамтешні школи й садки, вчать іноземні мови. Коли пускаєш корені, важко повертатися.

Час – нелінійний.

Воюю за тих, кого забрала ця війна, і за тих, які вижили. За своїх дітей. За те, щоб Україна мала майбутнє.

Ідеальний роман про війну має закінчуватися тріумфальною перемогою України. Хоча навіть тоді він не буде досконалим – загиблих уже не повернеш.

”” Кохання –
це повітря. Часом
його забагато,
а іноді без нього
задиhaєшся

Нічого не падає з неба, крім снігу й дощу. Здобутки досягаються зусиллями.

Треба відчувати внутрішню трансформацію та реалізувати її. Це як у карате: спершу бачиш, як хтось демонструє неймовірні удари з розвороту, й думаєш: я теж так хочу. Згодом довго практикуєш і робиш те, що здавалося нездійсненним.

Несподівані рішення можуть привести до перемоги того, хто напозір здавався слабшим.

Нинішня війна нагадує боксерський матч, де Україна в рукавичках, а Росія – з бейсбольною битою і кастетом. Двобій важкий, але ми тримаємося добре й вивчаємо слабкі місця противника.

Назавжди відмежуватися від росіян не вдасться. Надто близько кордон, надто багато соціокультурних зв'язків. Жах і трагедія, яких завдають нам росіяни, не допоможуть збудувати залізобетонну стіну між нами й ними. Маємо перемагати й бути готовими жити поруч із тим, що залишиться від Росії.

Українці різні, але маємо шукати спільний знаменник.

В одному шахтарському селищі з чебуречної лунали "Мальви" "Жадана і Собак". Продавець танцював під цю пісню,

але танець був із російського серіалу "Слово пацана". Як це розбачити? Є дірки, які треба латати, доки вони не стали прірвою.

Різниця між нами й росіянами – у світогляді. Вони вважають нормальним вдертися зі зброєю в наші домівки та встановити тут свої порядки. У нас немає потягу до чужого. Натомість є традиція відстоювати своє.

Історію цієї війни мають писати українці. Бо її пишуть переможці.

Тренер із карате навчив мене японської мудрості: зимова гілка під вагою снігу або ламається, або прогинається і скидає сніг із себе.

Табу для мене не існує, але я обережний зі словом.

Що далі занурюєшся в темряву, то далі стоїш від світла.

Світ створено з любові. Труднощі тимчасові. Головне – не втрачати віри й не опускати рук.

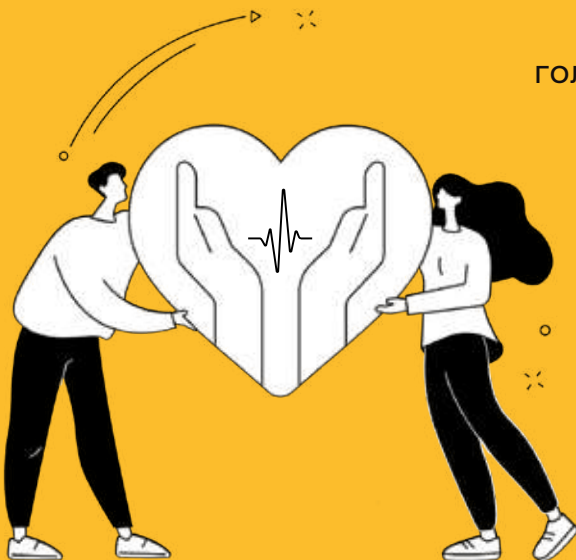
Зло часто має ситуативний успіх через ефект несподіванки. Але добро в підсумку все одно перемагає. Хочеться дожити до цієї прекрасної миті.

текст: **Павло ЩИРИЦЯ**, фото: **Тарас ПОДОЛЯН**

Відповідальність

це усвідомлення суті та значення власної діяльності, її наслідків для суспільства, держави; свідоме ставлення до соціальних завдань, норм і цінностей

*скануйте камерою та читайте спецпроект на сайті

Життя

головна цінність у сучасному цивілізованому світі. Кожна людина має невід'ємне право на життя, і ніхто не може бути його позбавлений. За Конституцією України, кожен громадянин має право захищати своє життя та здоров'я

Словник **Добра**

спецпроект до другої річниці повномасштабного вторгнення

”Бачити смерть не страшно – важко переживати загибель всесвіту, до якого доторкнувся”

ОЛЕНА СОКОЛІК ПІШЛА У ВІЙСЬКО ПІСЛЯ МОБІЛІЗАЦІЇ ЧОЛОВІКА Й СИНА

Позивний ”Гюрза” мені чоловік вигадав. Питаю: ”Це тому, що в мене зріст метр п’ятдесят, як у цієї змії довжина?” Взагалі думала, що він мене язвою назве.

Народилась і до 30 років жила в Казахстані. Баба з дідом, мамині батьки, поїхали з України, коли тут замість платні в радгоспах ставили палички в зошит – відзначали трудовні. Дідусь бабусю сильно кохав і старався, щоб вона менше працювала. Мандрували Радянським Союзом, доки не опинилися в Казахстані. А тато мій із Вінницької області. У Казахстан приїхав після армії слідом за сестрою.

У нас була тупикова станція, маленьке місто, де все крутилося довкола мідних копалень. Жили там переважно гірники й колишні політичні в’язні. І з роботою було не дуже – здебільшого для чоловіків на шахтах. Після школи сім років працювала санітаркою й заочно вчилася на електромеханіка гірничого обладнання. Згодом була електромонтером.

Спочатку повернутися в Україну вирішили мої батьки, а за рік – і ми з чоловіком. 2006-го переїхали в Кагарлицький район на Київщині. Подумала, що сину, на той час п’ятикласнику, тут буде краще вчитися, ніж у Казахстані. Проте спершу він трішки з’їхав, і йому йшли на поступки, оскільки не знав мови. Але потім наздогнав і навіть у чомусь випереджав однопілітків. У шостому класі викладачка англійської, наприклад, залишала його вести замість себе урок.

Після школи син відучився чотири курси на хіміко-фізичному факультеті Київського політеху. На п’ятий курс уже не пішов. Працював у Національному авіаційному університеті, потім – армія. Перед повномасштабним вторгненням розробляв дизайн меблів. На війні він із червня 2022-го.

Ті, хто воюють проти України, для мене не люди. Неважливо, якої ти національності, все залежить від здатності мислити,

виховання, менталітету. У Казахстані ми дружили з представниками різних народів. Ходили одне до одного на всі свята – церковні, мусульманські.

У ЗСУ першим мобілізувався чоловік, але його комісували за станом здоров’я – поставили помилковий діагноз. За пів року лікарняного він повернувся в армію, а за місяць я теж пішла у військкомат.

Це було моє свідоме рішення. Не вважаю, що молоді люди мають воювати. А в інтернеті мені один за одним траплялися відео з 20-річними в окопах. У чомусь це провина наша, дорослих, що діти нині на війні.

З військкомату мене спочатку виганяли. Місто маленьке – всі знають, що чоловік із сином служать. Потім сказали медогляд пройти – думали, що не повернуся. Але повернулася.

”Неважливо, якої ти національності, все залежить від здатності мислити, виховання, менталітету”

Запитували, чим я можу бути корисна, відповідала: ”Тим, чого навчите”. Направили в 32-гу бригаду, бо тут чоловік. Потрапила в медроту санітаром. Їздила на курси до інструкторів, де отримувала знання з домедичної допомоги. Але цього мені було мало. Там подружилася з бойовою медициною

Катериною з 71-шої бригади. Дівчина зовсім юна, але воювала вже п’ятий рік. Вона пояснювала основні моменти, в яких теорія і практика розходяться. Досі спілкуємося.

Катерина молодша за мого сина. Переживаю за неї – за фото бачу, що виходить на нуль. Не можу пояснити, але коли син уперше приїхав на ротацію, те, що побачила в його очах, я не хотіла б, щоб матері бачили в очах своїх дітей. З нуля повертаються інакшими.

Ідучи у військо, не думала, ким буду. Зі зброєю жакливо справляюся, як виявилось. Снайпера з мене не вийде точно. От лише сподобався американський кулемет браунінг калі-

бру 12,7 міліметра. Це така штука, що коли за неї берешся, то входиш в азарт. Навіть у якийсь момент пошкодувала, що пішла саме в санітари, а не в оператори-навідники.

Із лікувального відділення сама попросилася працювати на евакуації поранених. Адже вдячна кожному солдату, який виходить на передову. Отим простим хлопцям, які щодня нас захищають.

Сина не бачила рік. Востаннє ми зустрічалися, коли він приїжджав навчатися на офіцера, а я бігала з документами у військкомат. Зрідка спілкуємося в месенджері, бо йому нема коли.

Син став трішки іншим. Він і був дорослий, але наче став ще дорослішим. Адже відповідати лише за себе й коли від твого наказу залежать життя людей – це різні речі.

Кажуть, на війні почуття потрібно вимикати, але це не завжди працює. Коли допомагаю просто розрізати одяг пораненого, в мені прокидається жалість. Хоча бажання завдати менше болю часто не на користь у нашій справі. Як привозять

Олена СОКОЛІК

48 років, санітарний інструктор

Народилася 2 лютого 1976-го в місті Сатпаєві в Центральному Казахстані. Батько був шахтар, мати працювала нянею в дитячому садку. В Олени є ще двоє молодших братів.

Після школи сім років працювала санітаркою. В обласному центрі Жезказган закінчила аграрно-технічний коледж за спеціальністю "Електромеханік гірничого обладнання".

2006-го із сім'єю переїхала в Україну. Поселилися на Київщині. Працювала на декількох мережах заправок касиром, товаровознавцем, керівником. У Збройних силах України – з березня 2023-го, до війська пішла після мобілізації чоловіка й сина. Служить санітарним інструктором медичної роти 32-ї окремої механізованої бригади. Має звання молодшого сержанта. Нині воює на куп'янському напрямку.

Любить читати детективи і трилери, плести, вирощувати квіти

- загиблих, іду допомагати перекласти тіло в мішок, а хлопці мене женуть. Але це не страшно – ти розумієш, що віддаєш шану людині, зробивши все акуратно.

Хлопці не хочуть, щоб їм допомагали із загиблими. Оберігають жінок – як свою матір, сестру, дружину. Щоб важке не піднімали чи, не дай Бог, не побачили чогось, що, на їхню думку, може шокувати. Не завжди можу прийняти таку опіку, бо сама сюди прийшла.

Якщо не знаю, що робити в якійсь ситуації, прошу допомоги, перепитую кілька разів. Я ж не медик за освітою. Боюся не впоратися, щось зробити неправильно. А ще боюся полопу, але найбільше – втратити рідних.

З чоловіком служимо в різних місцях. Поряд було би складно. Щоденний стандартний ранок подружжя розслабляв би. Нині майже не бачимось. Його лише раз відпустили до мене на день народження – домовлявся заздалегідь.

Чоловік нині у відносно спокійному місці, проте я за всіх хвилююся. Щоранку маю ритуал: списуюся зі своїми хлопцями. Крім сина й чоловіка, служить брат, ще один брат – у благодійній організації допомагає вивозити поранених. Пишу й чекаю, коли кожен відповідь, що все норм. Якби не війна, то не дізналася б, як насправді люблять мене молодші брати. Я така людина, що маю все контролювати, але тепер дала своїм більше свободи.

Вірю, що все буде добре. Бо якщо не вірити, то навіщо далі жити? Слабкою мене хтось може зробити, тільки якщо скаже, що все, що я робила й роблю, марно. Для мене важливо бути потрібною.

Коли сідають батарейки, рятує спілкування. Взагалі стала інакше ставитися до людей. Щоразу радію, коли бачу когось знайомого живим і здоровим. Хочеться його просто обійняти. І робота мене радше підживлює, ніж утомлює. Коли була в лікувальному відділенні, то прийду на зміну, помию в палаті підлогу, поміняю постіль, пожартую, щоб усміхнулися, – це всім додає енергії. Точно краще, ніж сидіти і страждати. Іноді впізнаю хлопців, із якими тренувалася на полігоні.

Прикро чути щось на зразок: "Навіщо вчитися такмеду, адже на позиціях буде медик?" Але ж ситуації різні бувають. І не завжди поруч є такий фахівець. Зрештою, бойовий медик не машина, його теж можуть поранити. Коли сперечаються, то іноді навіть хочеться вдарити, бо не лише собі, а й товаришу не зможе допомогти. Достукатися до таких допомагають їхні побратими з досвідом, особливо ті, що мали поранення й повернулись у стрій.

Відповідальне ставлення до навчання в нашій справі життєво важливе. Та ж м'язова пам'ять, що спрацює навіть в екстремній ситуації попри страх, емоції.

Є хлопці, які воюють від 2014-го. Один так і сказав, що досі у строю, бо на заняття з такмеду ходить обов'язково, хоча, здається, вже все знає. Від таких бійців довідалася, як термоковдрою зафіксувати таз, а також про те, що, коли в паховій зоні тампонуєш і неможливо перев'язку зробити, то можна флягу опуклою стороною чимось широким прив'язати, аби затиснула.

Багато чого дізналася на практиці. Нам, наприклад, не розповідали про окопну стопу. Я її побачила у хлопців уже тут. Тому завжди прошу на позиції брати дві пари чистих шкарпеток, згори туго не зашнуровувати берці, за кожної можливості давати ногам дихати. Якщо запустити, будуть погані наслідки – шкіра на стопі сходить.

Надихають люди, які працюють від серця. Ось на стабілізаційному пункті іноді чергуємо з Леною. Вона давно хотіла прийти до війська допомагати, але спочатку їй довелося подолати рак.

Від солдата з обмороженням першого ступеня декількох пальців на нозі якимось почула: "А я списатися тепер зможу?" Тобто військовий уже на війні, але не зрозумів, для чого він тут. Не кажу таким нічого, навряд переконаю в чомусь за 20 хвилин дороги, просто по-людськи підтримую.

Деякі хлопці казали: "Ти в окопах не була, то нічого нам не розповідай". І я справді не знаю, як повела б себе на передовій.

Петя з мехбату лежав у нас тричі, та однаково повертався на позиції. На одне око не бачить – коли добровільно прийшов у військомат, приховав групу інвалідності.

Люди все менше добровільно йдуть до війська. Не замислюються, що ті, хто вже тут, не вічні. І коли орки прийдуть до вас на поріг, то буде пізно. Ми з'їздили додому один раз, у відпустку. Знайомі закидували запитаннями на зразок: "А коли війна закінчиться?" Ставало смішно.

Українською ще важко читати. Повільніше йде. На Київщині багато суржику, тому літературна мова дається складно. Мушу, як дитина, кожне слово дочитати до кінця, осмислити, подумати, чи розумію його значення. Чоловік замовив у інтернеті збірку "Вірші із бійниці" Максима Кривцова, який недавно загинув на фронті. Багато прочитати не змогла, бо така поезія потребує переосмислення. Наприклад, вірш про Бучу розповідає історії життя кожної мертвої людини, яка лежить на тротуарі. Бачити смерть не страшно – важко пережити загибель всесвіту, до якого доторкнувся...

Що робитиму після перемоги? Передусім поїду в Карпати. Ніколи там не була.

текст: Іван СТОЛЯРЧУК,
фото: Дмитро НІКИШИН

” Боюся полону, але найбільше – втратити рідних

Вона сильна, але її однаково потрібно оберегати

– Чому назвав Олену гюрзою? Змії, коли їх не чіпають, завжди проповзають мимо, кусають, лише коли зазіхнеш на їхню територію, – каже Андрій Соколік, молодший сержант, зв'язківець 32-гої окремої механізованої бригади. – У дружини такий же характер. Вона може довго терпіти, не звертати уваги на образи, але до певного моменту. Вона сильна, але її однаково потрібно оберегати. Хоча завжди настає та мить, коли вона дасть відсіч будь-кому, і дуже відчутну. Ще в Казахстані нас познайомив один із братів Олени. На той час вона працювала санітаркою в шахтарській лікарні, а я – на тій шахті. Ми завжди якимось були разом. Навіть працювали в одній сфері. Весь час поруч, готові щохвилини допомогти одне одному. У війську все по-іншому. Я завжди хвилююся. Особливо, після того як її перевели на евакуацію. Бо знаю, що це таке – бути настільки близько до нуля. Олена – найкраща людина в моєму житті. Можливо, до війни я ще не до кінця це усвідомлював, а тепер боюся її втратити.

”” Встигла повчитися і з ручного протитанкового гранатомета стріляти, і танком керувати

Відчуваю, що їй у війську якимось краще стало, бо завжди хотіла допомагати. А ще страшенно допитлива. Намагається узятися за все. Уже встигла повчитися і з РПГ стріляти, і танком керувати.

Якимось показала мені в інтернеті вірші військового Павла Вишебаби. Він не міг на той час випустити збірку, і потрібно було заздалегідь сплачувати купівлю. Ми сплатили їй десь місяців зо два чекали, доки книжка приїде. Як колись, коли виписували насіння різних сортів тюльпанів. Дружина любить ці квіти. Нагадують їй про те, який був прекрасний, зелений, у квітах казахський степ навесні. А це короткий період, бо потім сонце все висушує. Спілкування з природою – це те, що по-справжньому підживлює Олену.

У мирний час вона могла плести до четвертої ранку, бо, наприклад, хоче подарувати плед знайомій жінці, яка от-от має народити.

У мене на рюкзаку є плетений котик у бронезилеті – від Олени. Трошки вже в пилюці, бо завжди зі мною.

ЖУРНАЛ країна

ЧИТАЙМО Й ПІДТРИМУЙМО УКРАЇНСЬКЕ!

події

Зріз життя українців
Найголовніші новини
Резонансні події

оцінки

Авторитетні думки
Долі непересічних людей

люди ТА РЕЧІ

Правдиві історії

ШУКАЙТЕ В ТОЧКАХ ПРОДАЖУ
АБО ПІДПИСУЙТЕСЬ У ПОШТОВИХ ВІДДІЛЕННЯХ
НА САЙТІ GAZETA.UA АБО ЗА QR-ОДОМ

РЕДАКЦІЯ ЗАПРОШУЄ ПАРТНЕРІВ ДЛЯ ПРОДАЖУ ЖУРНАЛУ.
ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВПРАЦІ КНИГАРНІ, ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНЦІЇ
ТА РОЗПОВСЮДЖУВАЧІВ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ.
КОНТАКТИ: (095) 914-92-26, KDO@GPU.UA

”Гуркіт почав стихати, і я побачила, як зі сходу летять сотні лелек”

ЩОБ БЕРЕГТИ ТРАДИЦІЇ, ПОТРІБНО ПОЄДНУВАТИ ЇХ ІЗ СУЧАСНИМИ МОТИВАМИ

Скільки себе пам'ятаю, я весь час щось клеїла, малювала, складала, ліпила. Туфлі з картону, сукні з підручних матеріалів, якісь намиста, прикраси для волосся, іграшки. На вулиці було багато дівчат, і всі творчі. Ми жили біля лісу. Ходили в походи, виготовляли різні оздоби з трави, квітів, листя. Нас надихав лісовий дух. А якось знайшли зарості липчиці й вирішили переодягнутися в індіанців. Обчіпляли липчицею руки, пояси, ноги, а потім ледве з неї виплуталися. Уже через роки зі старшою сестрою згадували ці пригоди і сміялися, як то ми не здогадалися ще на голову прилаштувати вінка.

Тато був майстер на всі руки. Любив виготовляти різноманітні, як він казав, делікатні штуки. Коли моєму синові Ярославу було 3 роки, тато зробив пташку з пінопласту, прикрасив пір'ям. Тепер синові 26. Пташечка досі в нас. А мама вишивала. Гладдю, хрестиком. І таких рушників не було більше ні в кого, бо всі узорі були оригінальні, їх малював тато. Я вишивати не люблю. Для мене то довго й одноманітно. Мені до вподоби постійно придумувати щось нове. Колись на уроці трудового навчання у школі потрібно було вишити серветку. Купили картинку з півником, але мого терпіння вистачило на кілька хрестиків.

Для мене творчість – це незвичний погляд на звичні речі. Коли дивишся на предмет, у якому тисячі людей бачать щось узагалі неважливе, в голові вже вимальовується, що з того можна створити. Колись робила іграшкового ангела. І мені треба було виготовити йому валянки, але я ніяк не могла знайти потрібного матеріалу. А тоді зайшла в магазин і побачила дитячі махрові шарпетки. Пазл склався.

Коли працювала у школі, а потім у дитячому садку, то всі декорації до свят були мої. Щойно дійство починалося, мені вже хотілося швидше зняти ті декорації – здавалося, що можна було зробити ще краще. Колись знайома

психологиня сказала: ”Ти ж знаєш, що не існує ідеалу?” Проте все одно я завжди була переконана, що до нього потрібно прагнути. Я перфекціоністка. А ще ніколи не любила повторювати сценарії та декорації. Одразу після свята все викидала й на наступний захід робила нові.

Активно займатися творчістю почала десь із 2010–2011 років. Тоді знайомі подарували книжку ”Вишивка стрічками”. Моя творчість регулюється сезонно. Улітку це оздоби зі стрічок, узимку – вироби із соломи, дідухи, ялинкові прикраси. Восени – підготовка соломи та сухоцвітів для майбутніх виробів.

Найбільше подобається робити павуки та дідухи. Любов до дідухів у мене також із дитинства. На Різдво батьки завжди ставили дідух. Самі вирощували, жали, сушили жито, пшеницю. Самі в'язали дідух. А ще в нас був сусід на прізвище Дідух.

Дідухи – це традиційно український виріб. Звісно, в багатьох країнах світу також є вироби із соломи, певні традиції, пов'язані з обжинками. Але це літні звичаї. У деяких європейських країнах

роблять вінки, композиції із соломи. А от солом'яний дідух як символ Різдва – це наше, українське.

Щодо павуків, які в Україні виготовляють лише на Різдво як оберіг для дому, котрий захищає оселю протягом року, і сплячуть його перед наступним Різдвом, то ці вироби в деяких країнах поширеніші. Наприклад, у країнах Балтії павуків дарують на день народження, весілля, Великдень, родини чи хрещення дитини.

Уперше про павука із соломи я дізналася 15 років тому й відтоді загорілася бажанням прикрасити ним оселю. Кілька років тому знайшла в інтернеті майстриню. Але коли захотіла замовити, майстриня сказала, що переслати павука не зможе, бо він ламкий. І тоді я вирішила:

”А якось знайшли зарості липчиці й вирішили переодягнутися в індіанців

ну що ж, у мене є дві руки й бажання. Отже, все зможу зробити. Я посіяла дві жмені жита. Першого врожаю вистачило і на павука, і на дідух. Це стало початком створення домашньої "стодоли".

Щороку сію жито, пшеницю та овес – по сотці кожної культури, а також квіти та трави для сухоцвітів. Усі рослини сама жну, сушу, спочатку надворі, потім у теплиці. Перед настанням перших холодів усі сухоцвіти та висушені колоски переселяються до хати, тому що в теплиці виникає волога.

Сини створили мені сторінку в інстаграмі, яка так і називається "Стодола". Хлопці викладають мої вироби, розробили дизайн візитівок. Тож це вже наше спільне хобі. Я виробник, а сини – мої маркетологи. Хоча я й виготовляю вироби на замовлення, але найбільше люблю проводити майстеркласи. Там наповнююся позитивними емоціями – захоплення, зацікавленість в очах і дітей, і дорослих. Люблю також брати участь у благодійних ярмарках. Ніколи не забуду, як у Вінниці жінка була в захваті від побаченого на виставці дідуха. Це для неї був символ дитинства, вона нюхала його, розглядала зі сльозами на очах і, звісно, придбала.

Усі рослини я сама жну, сушу, спочатку надворі, потім у теплиці

До всіх своїх виробів додаю сучасні елементи. Хоча деякі майстрині кажуть, що дідухи не можна прикрашати квітами, стрічками тощо. Але життя не стоїть на місці. Щоб берегти традиції, потрібно поєднувати їх із сучасними мотивами.

Інтернет-знайомство звело із жінкою, яка в перші дні вторгнення виїхала з Києва в Литву. У Вільнюсі підтримала місцева влада. Ця жінка з іншими переселенками знайомила литовців з українською культурою, традиціями. Вони робили різдвяні зустрічі, виставку виробів українських майстрів. На тій виставці були представлені мої солом'яні ангели із жовто-блакитними стрічками, їх використали як сувеніри для гостей заходу.

За період повномасштабної війни я провела декілька десятків майстеркласів у різних містах України. Зокрема це були благодійні майстеркласи, завдяки яким вдавалося збирати кошти на підтримку Збройних сил України.

У грудні 2017 року поблизу села Водяне Волноваського району від кулі снайпера загинув мій чоловік Анатолій Іванович Твердола. Він був патріот, це проявлялося навіть у його зовнішньому вигляді – носив козацького чуба-оселедця та вуса. Толя під час АТО кілька

Галина Твердола нещодавно виготовила павука розміром від стелі до підлоги. Працювала над створенням три місяці

Майстриня виготовила оберіг у вигляді птаха із соломи і ниток. Для своїх виробів жінка щороку вирощує по сотці пшениці, жита й вівса

Галина ТВЕРДОЛА

56 років, майстриня декоративно-прикладного мистецтва
Народилася 25 серпня 1968-го в селі Даньківка Іллінецької громади на Вінниччині. Батьки працювали в колгоспі. Закінчила Вінницьке педагогічне училище за спеціальністю "Учитель початкових класів". 25 років працювала у школі, потім – у дитячому садку. Нині на пенсії.
Улюблена книжка – "Тореадори з Васюківки" Всеволода Нестайка. Подобається творчість Леся Подерв'янського. Фірмова страва – картопляна каша за сімейним рецептом.
Хобі – мандрівки Україною.
Вишиває стрічками, виготовляє прикраси в техніці канзаши, вироби із соломки, іграшки. Пише вірші.
Дружина загиблого героя російсько-української війни Анатолія Твердоли. Виховали двох синів – Сергія та Ярослава.
Живе в селі Ладижинські Хутори Вінницької області

► разів із волонтерами їздив на передову, а на початку 2017 року пішов добровольцем, підписавши контракт із 59-ю окремою мотопіхотною бригадою імені Якова Гандзюка. Служив командиром взводу в 9-му окремому батальйоні "Вінницькі Скіфи". Знаю багатьох хлопців, які служили разом із ним і продовжують захищати Україну. З деякими спілкуюся і стараюся підтримати збори для цього батальйону.

Завжди знала, що Толя піде воювати. Він це вирішив після перших поїздок на фронт. Коли був там, то я жила два дні через два. Два дні, доки він на позиції, минали в очікуванні дзвінка, й лише коли виходив із позицій, я могла вдихнути повітря на повні груди.

У нас ніколи не було сварок. Ми приймали одне одного з усіма плюсами та мінусами. Ось це і є любов. Розуміти, що попереду можуть бути не лише салюти та феєрверки, що може бути й нестерпно боляче, але все одно бути поряд. Минуло шість років, а я досі на нього чекаю.

Коли чоловік був на передовій, то сміявся, що всі передачі від мене впізнавав з першого погляду. Коробки та пакети я обв'язувала кольоровими стрічками. Толя був добрий, мені з ним пощастило. Жалів мене. Я ніколи не працювала надривно, не було в нас величезного господарства, як це стереотипно накинуто жителям сіл. А ще Толя, як і наші сини, залюбки готував, бо я не любила це робити. Єдине, що мені подобається на кух-

ні, – ліпити вареники, оздоблюючи краєчки косичками чи завитками. Тож, маючи трьох дорослих чоловіків, до кухні я не була прив'язана. Натомість у мене був час на захоплення, рукоділля. Усе це Толя підтримував, часто щось підказував чи допомагав. Він же облаштував мені майстерню в нашій спальні.

„Бери себе в руки й підіймайся! Аби, якщо вони прийдуть, ти мала силу бодай плюнути в мордяку!

Після загибелі чоловіка я майже пів року туди не заходила. Спала в іншій кімнаті. Потім було бажання все зібрати і спалити, згодом хотіла роздати. Років два-три взагалі нічого не робила, заходила в кімнату – й починалася істерика. Перші дні, коли син був удома, він мене виносив із кімнати. Потім діти поїхали. Я лишилася сама й вирішила, що не заходитиму в майстерню,

не ятриму душі. За три роки мене попросили зробити якийсь виріб. Поступово я повернулася до рукоділля.

Віршів у мене небагато. Трохи писала в юності. Переважно про природу, життя. Це завжди вірші-моменти. От іду лісом – і рядки про мінливість і красу осені самі народжуються в голові. Загибель чоловіка також вилася в гіркі вірші, які я писала протягом року. А потім як відрізало, більше не писалося. Єдиний вірш з'явився під час повномасштабної війни після похорону загиблого воїна, доброго чоловікового товариша. Разом із ним ховали одразу трьох військових. Цей вірш став ніби ілюстрацією до сну, який наснився за декілька місяців до повномасштабного вторгнення. Уві сні я вийшла на подвір'я. був ранок, і стояв жажливий гул, страшний гуркіт, від якого здригалася земля. Я розуміла, що це

війна. А потім гуркіт почав стихати – і я побачила, як зі сходу летять сотні лелек. Їх було так багато, що не видно неба. Лелеки летіли, сідали на моє подвір'я, а я розуміла, що серед них є мій – мій Толя, але ніяк не могла його знайти. У березні 2022-го, на похороні загиблого героя, гайсинчанина Олександра Котенка в мене перед очима постав той мій віщий сон:

*Куди ж ви, хлопці?
І навіщо вам ті крила?
Час відлітати в вирій?
Навесні?
Чи ж ви земні стежки всі сходили?
І справи завершилися земні?*

*Чекайте, хлопці!
А на кого ж хата?
І як без нареченого весілля?
Ще не народжене дитя уже без тата.
... Світ втратив розум.
Жах і божевілля.*

*Твоє життя земля співає по краплині.
І повернутися назад уже несила.
А небеса такі безмежно сині!
Куди ж ви, хлопці!?
... За спиною крила.*

За рік до початку бойових дій на Донбасі я спілкувалась із жінкою, яка приїхала із заробітків з Москви. Вона тоді казала: "Ви навіть не уявляєте, як вони нас ненавидять". А з 2014 року я взагалі була точно впевнена, що рано чи пізно АТО має рвонути й перерости у велику війну. Мій Толя, пригадуючи строкову армійську службу в колишньому Союзі, завжди розповідав, що діди-росіяни з особливим задоволенням найбільше знущалися саме з українців. Вони ненавиділи нас завжди.

Ми з чоловіком обоє підтримували ідеї Майдану, вірили: нарешті країна зміниться, нарешті відірвемося від Росії з її радянщиною. Радянський Союз у мене асоціюється зі згадками про те, як важко жили мої батьки, які вони були бідні. Коли дивлюсь у дзеркало на себе і згадую маму у своєму віці, то розумію, що це небо й земля, настільки вона була виснажена й розтоптана непосильною працею.

У перші дні вторгнення мене скував жах. Я лежала – фізично не могла встати з ліжка. Діти просили, вмовляли, сварили. А коли почали з'являтися новини про звірства, які чинять росіяни, син приїхав і сказав: "Бери себе в руки й підіймайся! Аби, якщо вони прийдуть, ти мала силу бодай плюнути в мордяку!"

Тепер у мене постійно подвійні відчуття. З одного боку, дивишся на весь жах навколо – й опускаються руки. А з іншого боку, потрібно жити, працювати. Буває, ввечері лягаю спати з купою планів на наступний день, а вранці не хочу нічого. У серці – біль, горе, яке перекриває все, а в голові самі собою живуть ідеї для творчості. Таке роздвоєне життя.

текст: **Дарія КОБЗАР**, фото надала **Галина ТВЕРДОЛА**

Павло ШИРИЦЯ

КУРТОЧКА

Базарне молоко зазвичай беру в Мар'яни. І смачно, й недорого. А ще з кожною покупкою – свіжа історія. Цього разу – сумна. Померла тітка Валя. Та Мар'яна журиться не так втратою, як Іваном – сином покійної. – Це ж він тепер і без маминої пенсії, і без роботи. А ще може й без хати залишитися, – каже Мар'яна. – Покійна заповіла будинок сестрі Насті, яка нині в Польщі. Івану не схотіла, бо в нього син – наркоман. Боялася, що внук продасть і на наркоту спустить. Хоч би не вигнала брата. – А що люди кажуть? – цікавлюся. – Кажуть: йому б жінку, то, може б, за розум узався. Запитую, чи була в Івана спроба влаштувати особисте життя. – Була, й не одна. Скільки жінок мав, що можна й позаздрити. Він роботящий: плитку рівно кладе, матір хвору до смерті доглядав, на городі порядок. – То чого ж сам лишився в 50? – питаю. – Горілка. Вона в нього розум забирає, – сумно зітхає Мар'яна. – Був на заробітках у Дніпрі та й зустрів жінку. Така дбайлива. Іван має хворі легені, то вона його в тубдиспансер возила. Вертаються: попереду Люда з харчами, а позаду Іван іде. Її діти його батьком звать. Був тут, у матері, а тоді знов до Люди приїхав. Але під чаркою. Сів на ґанку й курить. Воно вже осінь, а він у сорочці. Люда підбігла та курточку накинула: "В тебе ж легені". А він як зірветься: "Та що ви з мене хворого ліпите?" – Чим скінчилося? – Діти вибігли на крик, а Івана вже немає. Питають: "Де батько?" А Люда: "Вигнала. Той, хто любить, не кричить". Плачуть усі, а на сходах курточка лежить 🍷

”Заїхавши ззаду, навмисно рубонув мене шаблею по шиї”

ПОСТАНОВА СКАСОВУВАЛА ПРАВО КОЗАКІВ ОБИРАТИ СОБІ ГЕТЬМАНА

”Тим часом і самого Хмельницького спіткала кривда й безчестя, що заподіяв йому Чаплинський, котрий був тоді від пана Конецпольського підстаростою в Чигирині. Цей Чаплинський, заздрячи на людське добро, з дозволу свого пана хорунжого Конецпольського поминув королівську волю й відібрав у Хмельницького Суботівську слободу й інше вгіддя, виманивши

при цьому королівські права. До того він збезчестив Хмельницького, бо тільки-но той промовив кілька слів до Чаплинського про свою кривду, домагаючись повернення королівських привілеїв, зараз же був ув'язнений із великою для себе надругою та знущаннями – його кинули наче якого лотра поміж злодіїв, там його тримано три дні, і тільки коли він перепросив Чаплинського через його жінку, його насилу випустили з того тюремного ув'язнення”, – писав у козацькому літописі Самійло Величко.

Богдан Хмельницький був сином дрібного українського шляхтича Михайла. Той спочатку служив у польського магната Станіслава Жолкевського. Згодом перевівся на службу до Яна Даниловича, який 1592-го став корсунсько-чигиринським старостою. Направили туди й Михайла, він був осадчим на Чигиринщині. У його обов'язки входило засновувати нові поселення на пустках. Згодом за свою службу він отримав хутір Суботів. На новому місці Михайло розгорнув господарську діяльність, а також близько потоваришував із місцевими козаками. З ними він боронив край від татарських нападів. Нехтуючи встановленими нормами, взяв собі за дружину козачку Агафію. У шлюбі 27 грудня 1595 року в них народився син Богдан.

Згадок про дитячі та юнацькі роки майбутнього гетьмана майже немає. Лише в пізніх джерелах знаходимо деякі відомості про те, що Богдан зростав неслухняним, упертим і потайним. Після закінчення київської школи подальшу освіту здобув у Львівській єзуїтській колегії, успішно пройшовши класи граматики, поезики й риторики. Після завершення навчання 1617-го розпочав військову службу у складі Чигиринської сотні.

1620 року молодий Богдан Хмельницький разом із батьком перебував у складі польського війська під проводом коронного гетьмана Станіслава Жолкевського, брав участь у боях проти турецько-татарських підрозділів. 21 вересня в жорсткій битві під Цецорою поляки зазнали нищівної поразки. Там загинув Михайло Хмельницький, а Богдан потрапив до турецького полону.

Два роки молодий Хмельницький перебував в ув'язненні. Протягом того часу вивчав турецьку мову. За однією версією, з полону його викупили – мати чи козаки-побратими, за іншою, менш імовірною, – він сам утік. ”Після того як мене Господь Бог з цієї неволі визволити

ПОРТРЕТ РОБОТИ НАТАЛІ ПАВЛУСЬКО

зволив, я завжди був при вірному війську Речі Посполитої”, – писав у листі 15 серпня 1649 року Богдан Хмельницький королю.

Хмельницький поновився на службі як реєстровий козак Чигиринського полку. Хоча, будучи сином полеглого чигиринського підстарости, мав можливість обійняти якусь із посад адміністрації Чигиринського староства.

“... Він широко розвинув господарство, яке залишилося йому від батька... На його гумні стояло тоді сто кіп хліба, врожаю ще попередніх років, були в нього коні, рогата худоба, великі отари овець. Особливо дбав про рибальство, для розведення риби викопав чотири ставки. Мав млини, пасіки, шинки з пивом, медом, горілкою.

Власністю Хмельницького була слобідка Новосельці,

заснована його батьком. Своє

господарство Богдан оцінював

на тисячу золотих. Він осво-

ював ще не заселені простори

на південь від Суботова,

заглиблюючись у дикі поля,

та думав дійти до чорного лісу

та верхів'їв Інгульця й Ігну-

ля”, – писав у своїй праці “Богдан Хмельницький” історик

Іван Крип'якевич.

29 квітня 1638-го Польський сейм ухвалив “Ординацію Війська Запорізького”, що передбачала ліквідацію козацтва як стану й перетворення реєстрових козаків на складову польського війська. Відтоді число реєстру обмежувалося до 6 тисяч. Решту козаків “обертали на хлопів”. Також постанова скасовувала право козаків обирати собі гетьмана. Замість цього уряд призначив комісара, якому мали підпорядковуватися всі козацькі полки разом зі старшиною. Полковників та осавулів призначали зі шляхти, і лише отаманів та сотників могли самі обирати козаки. Водночас полковники разом із полками по черзі мали відбувати службу на Запоріжжі, щоб перешкоджати скупченню запорожців і покласти край їхнім морським виправам. На Січі могли перебувати лише реєстрові козаки, які мали виконувати вартову службу, а іншим забороняли з'являтися під загрозою смерті.

Ухвалення “Ординації” стало однією з найбільших помилок польських владних кіл в українській політиці.

“На великі потенціальні сили, що таїлися в Запорізькому війську, звертали увагу іноземні держави, що бажали використати козаків для своїх цілей. У 1630 роках у колах дипломатичних представників тих держав, які неприхильно ставилися до Польщі, виникли розмови про те, “чи народ запорожців, доведений до крайнього відчаю, при повсякчасному переслідуванні, може визволитися з-під влади і панування поляків, визнати протекцію сусідів, увійти у стан і форму республіки й певними правами користуватися і управлятися?” – писав Іван Крип'якевич.

Після смерті коронного гетьмана Станіслава Конецпольського, який був власником трьох староств,

де жили переважно козаки, коронним хорунжим став його син Олександр. Ще одне староство прийшло

у володіння князя Ієремії Вишневецького. На відміну від покійного коронного гетьмана, який усе ж намагався стримувати свавілля шляхти й урядовців, нові власники не приховували своєї неприязні до козаків. Одним із перших відчув це на собі Богдан Хмельницький.

Майже одразу коронний хорунжий прибрав до рук Мліївський ключ, а згодом починає претендувати на Суботівську слободу – родинне помістя Хмельницьких.

Хмельницький, аби урятувати хутір, влітку 1646 року вирушає до Варшави. Там зустрічається з королем Владиславом IV та отримує від нього підтвердження своїх прав на Суботів. Але це не допомагає – Конецполь-

ський наполягає на тому,

щоб Хмельницький продав чи обміняв йому хутір.

Оскільки чигиринський сотник не поступався, вирішили

з ним розправитися. Нагода

трапилася під час сутички

з татарами на початку

1647 року в околицях Чигирини. Хмельницький розповідав: “Жовнір Дашевський, заїхавши ззаду, навмисно рубонув мене шаблею по шиї, і тільки тому голова моя не злетіла, що тільки два кільця затримали шаблю.

Він виправдовувався: “Я, каже, думав, що це татарин”.

А я ж їхав із військом, поруч із панами. Хіба це не чиясь навмисна намова?”

Невдовзі сталася ще одна подія. Управитель Конецпольського Данило Чаплинський, користуючись від'їздом Хмельницького, наказав своїм слугам схопити та люто побити найменшого сина Юрія, “ще малого хлопця”, так що той ледве живий лишився. Після цього наприкінці квітня 1647 року Чаплинський організував напад на Суботів. Богдан Хмельницький згадував:

“Я мусив найшвидше тікати від такої злої та смертної участі, зі сльозами й гіркотою в серці лишив свій дімець, а з ним і останню надію”. Привласнивши хутір, Чаплинський виганяє звідти сім'ю Хмельницького. Хмельницький та його старший син Тиміш з невеличким загоном козаків подався на Запоріжжя з метою розпочати боротьбу проти подільської шляхти.

“Туди прибув він так само ще перед світом і, захопивши на в'ючні коні потрібні в дорозі речі й узявши з собою свого старшого сина Тимоша, рушив уже на світанні спішною ходою разом зі своєю компанією в намічену вже дорогу із Суботова – на Низ, до Запорозької Січі. Туди він щасливо й без перешкод прибув 11 грудня...

... Хмельницький, радісно і вдячно прийнятий на січовому коші, був пошанований від усього Запорозького війська не як товариш і брат, а як добрий дітолюбивий батько. Йому щиро побажало тоді військо, щоб був зичливий і добродумний, і висловило свою готовність підтримати його зачин. Тут же деякі запорозькі товариші нарекли його, Хмельницького, і гетьманом”, – згадує літописець Самійло Величко.

текст: Вікторія ВІТРЯК

” За однією версією, з полону його викупили – мати чи козаки-побратими

Хмельницький сподівався приголомшити поляків своїм швидким наступом

Корсунська битва – це не просто одна з гучних перемог війська Богдана Хмельницького. Це зразково-показова воєнна операція, проведена на найвищому рівні. Це шедевр воєнної стратегії й тактики. Навіть маючи в активі лише цю перемогу, Хмельницький увійшов би у світову історію як видатний воєначальник.

Польське коронне військо на чолі з коронним гетьманом Миколаєм Потоцьким і польним Мартином Калиновським поспішало до Жовтих Вод на допомогу Стефанові Потоцькому, сину коронного гетьмана. Але неподалік від Чигирини зустріли закривавленого жовніра – одного з небагатьох, хто врятувався під Жовтими Водами. Звістка, яку він приніс, приголомшила гетьманів: військо Стефана Потоцького розбите, сам керівник сильно поранений, сили у Хмельницького величезні, а з ним у союзі – татари. Після такої звістки польським гетьманам упору було думати не про знищення козацького війська, а про спасіння власного. Вони повернули назад і через Городище пішли в напрямку Корсуня.

Після триденного відпочинку козацьке й татарське війська спішно попрямували в бік Корсуня. Хмельницький сподівався приголомшити поляків своїм швидким наступом. 24 травня 1648 року військо Хмельницького вже стояло під Городищем. Польські гетьмани бачили один порятунк – дістатися Білоцерківського замку й укріпитися в ньому. Дорога до Білої Церкви пролягала через Корсунь і Богуслав. Це був Чумацький, або ж Битий, шлях, що тягнувся пагорбами та схилами долини Росі. Біля Корсуня коронне військо переправилося через Рось і зупинилося.

Військо Хмельницького, що налічувало майже 15 тис. козаків і 4 тис. татар, рухалося обхідним шляхом між Корсунем та Стеблевом і наближалося до Корсуня із заходу. 25 травня гетьман спорядив великий загін, до якого входили Вільшанський та Корсунський полки, й через Квітки та Стеблів направив його в обхід польського табору. Загін цей налічував до 6 тис. козаків і був значно підсилений артилерією. На чолі цього загону був поставлений вільшанський полковник Максим Кривоніс. Головною метою обхідного маневру було влаштування засідки на ймовірному шляху польського війська.

У польському таборі панували песимістичні настрої. Військо ремствувало. Воно вже довгий час не отримувало належної платні. Тому, коли на сусідніх пагорбах неподалік від Корсуня було помічено велике військо, в польському таборі розпочалася ледь не паніка. Поляки зовсім не очікували, що повстанці наздоженуть їх так швидко. Майже одразу почалися перші наскоки татарської та козацької кінноти. Поляки відстрілювалися з окопів. Але така відсіч була малоефективна. До польських полководців нарешті почало доходити, що місце для оборони вони обрали невдале. Хмельницький вирішив здійснити ще один маневр, який багато істориків вважає легендарним. До польського табору під виглядом випадкових утікачів було підіслано кількох добровольців-смертників, що мали дезінформувати ворогів.

Поляки захопили кілька язиків – утікачів із козацького табору. Одним із таких був Самійло Зарудний. Після тортур він розповів, що військо у Хмельницького величезне, до того ж йому на допомогу прийшов татарський хан з усією ордою. Крім того "зрадник" сказав, що він є місцевим жителем і може провести польське військо безпечним шляхом. Гетьмани повірили – гадали, що після таких тортур казати неправду неможливо.

Загін Кривоніса мостами, що були у Стеблеві, перейшов Рось і підійшов до хутора Горохова Діброва. Поряд із хутором лежала глибока, заросла лісом і чагарниками, широка балка з крутими схилами. Через неї проходив Богуславський шлях, і саме тут Кривоніс вирішив зробити засідку. Козаки нарізали великих колод й улаштували з них своєрідні барикади. Дорогу перекопали ямами й ровами, а на схилі в хащах встановили гармати. На ранок 26 травня засідка була готова.

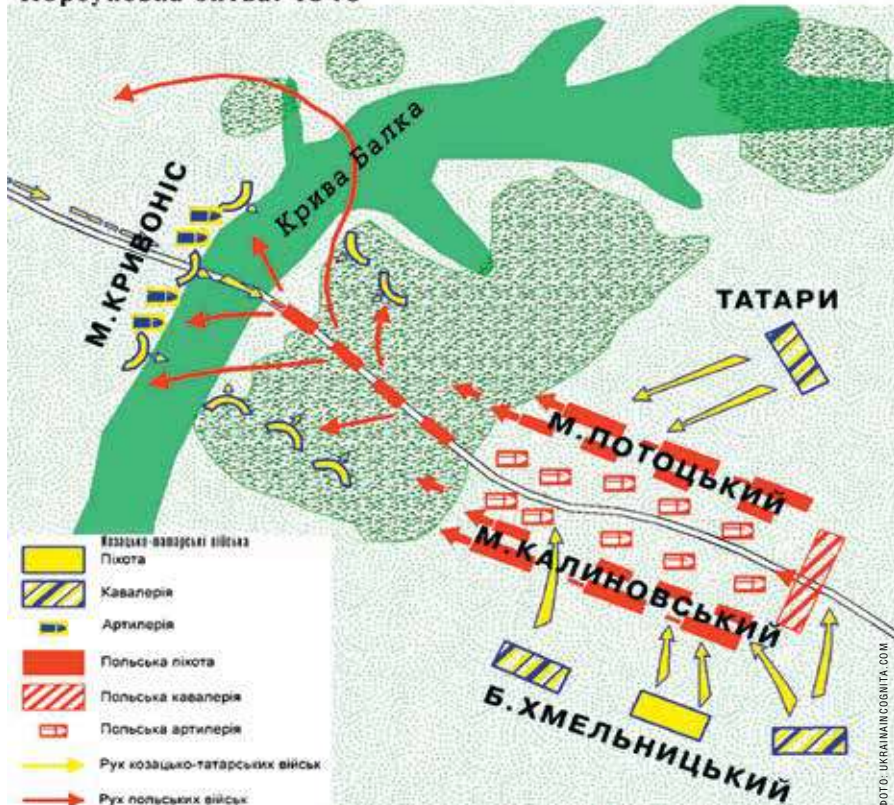
Жахнувшись величезного війська повстанців та зважаючи на власне невідгдане становище, поляки почали відступ. Спочатку він був досить організований, але козацькі й особливо татарські вершники насідали на польські колони і створювали колотнечу та плутанину. Неподалік від хутора Горохова Діброва поляки почали спускатися у балку, яка в майбутньому стала називатися Різаний Яр. Схил був крутий і слизький. Аж тут із протилежного схилу вдарили гармати Кривоніса.

У польському війську почалася справжня паніка. Частина вояків та челяді почала тікати. Але діватися не було куди – з боків і тилу насідали основні сили Хмельницького. Татарська кіннота засипала польських жовнірів хмарою стріл. Частина війська Хмельницького переслідувала поляків, але основні загони спробували обійти польське військо з флангів. Лівим флангом рухалися колони Хмельницького, правим – татари. Біля Різаного Яру поляки були фактично оточені, але Хмельницький вічкував. Лише коли жовніри дісталися заболоченого дна балки – козаки почали головний наступ.

Передові загони польського війська потрапили в болото й почали грузнути. Крім того, вони не могли піднятися на перекопаній і захарачений схил, із якого невпинно били гармати. Задні загони виявилися повністю затиснутими: попереду їм перепиняли шлях власні товариші, що зав'язли в болоті, позаду на них котилися вози й насідали повстанці. Численна артилерія поляків через величезну тисняву стала непридатною до бою. Польське військо опинилося у пастці. Саме в цей момент ударили основні сили повстанців. Битва в Різаному Яру тривала майже 4 год. Польське коронне військо зазнало нищівної поразки. Обох гетьманів захопили в полон і віддали на відкуп татарам. Це був триумф Хмельницького. Далеко не останній.

текст: Роман МАЛЕНКОВ

Корсунська битва. 1648

СНАРЯД, ЯКИЙ МІГ ЗАКОПАТИ ПІВ ВІДДІЛЕННЯ

Нерозірваний снаряд калібру 152 мм возить у кузові свого пікапа 37-річний Олександр Бордіян із 32-ї окремої механізованої бригади. Солдат чекає на відпустку, щоб завезти цей спогад про бої під Куп'янськом на Хмельниччину. Там у місті Городок музей Другої світової хочуть переформатувати і присвятити російсько-українській війні.

— Такими боєприпасами в росіян стріляє самохідна гаубиця 2С3 "Акація". Після себе зазвичай залишає вирву завглибшки 2,5 метра й завширшки 6 метрів, — розповідає Олександр. — Снаряд на наші позиції прилетів із боку зайнятого п'ядарами села Ягідне. Вибуху не було, просто застряг у ґрунті за лічені метри від бліндажа. Якби розірвався, то як мінімум усі, хто були всередині, отримали б важкі поранення. Стіну укриття витиснуло б, і хлопців завалило би колодами й центнерами землі. Я вже не кажу про безліч уламків, які рикошетом часто залітають у, здавалося, найнадійніші сховки. Бліндаж був розрахований на п'ятьох людей, тобто на пів піхотного відділення. Після обстрілу бійці дістали нерозірваний снаряд, вийняли з нього тротил.

— Коли сказав, що хочу забрати його на пам'ять, то подивилися на мене, як на божевільного, — каже Олександр.

— З початку повномасштабного вторгнення я працював у команді, що вела фіксацію воєнних злочинів росіян. А ще ми займалися евакуацією, доставляли листи, посилки. Переважно в сірій зоні на Донеччині. Я звідти родом. У Збройні сили України потрапив із третього разу. Спочатку не брали. Але я наполегливий. Опинився

в новоствореній 32-й бригаді. Воювали на сватівському напрямку, потім — під Куп'янськом.

Якось у дні відносного затишшя на наші позиції приїхали журналісти. Супроводжував їх назад і вирішив потягнути із собою і отой смертоносний сувенір. У бронезилеті, з автоматом тягнув 4 кілометри ще й ті 20 кілограмів загартованої сталі.

Декілька разів кидав, але вертався. Ішли ж посадкою, десь тре було пригнутися, десь переступити колоду, то зачітисся, бо над головою починав кружляти ворожий дрон, то різко втиснутися в землю. Останній кілометр від втоми мені вже так до всього було байдуже, що я вийшов на геть відкриту стежку й чимчикував нею, не озираючись.

Познайомитися з волонтерами з Городка допомогла теорія трьох рукостискань. Вони виявилися знайомими моїх знайомих із доармійського життя. Узаялися активно допомагати саме нашому підрозділу — то медикаменти надішлють, то термобілизну класну. Ми ж намагаємося віддячити, підшуковуємо цікаві експонати для музею, який хочуть відкрити у своєму місті.

текст: Іван **СТОЛЯРЧУК**,
фото: Дмитро **НІКІШИН**

КРЕМЕНЧУКМ'ЯСО

Смакуй ковбаси
за традиційними рецептами